

Protestantse
Kerk

Geloof·Hoop·Liefde

Kerk 2025 : Een stap verder

Generale Synode april 2016
LWK 16-01

Inhoud

1	Kerk zijn met elkaar	5
1.1	Inhoudelijke bepalingen	5
1.2	Organisatorische aspecten	9
1.3	De generale synode	11
1.4	Bijlage	11
2	De naam van de voorzitter van de regionale classicale vergadering	15
2.1	Inhoud van de functie	15
2.2	Titel	15
2.3	Conclusie	16
3	Kerkelijke Presentie	18
3.1	Territoriaal en eenheid in verscheidenheid	19
3.2	Open plekken	19
3.3	Opheffen	20
3.4	Opheffen, en dan?	20
3.5	Nieuwe initiatieven	21
4	Predikant en mobiliteit	23
4.1	Predikant en de betekenis van mobiliteit	23
4.2	Handreiking voor de gesprekken over de kwaliteit van de verbintenis tussen gemeente en predikant en eventuele mobiliteit van de predikant	24
4.3	Kansen voor mobiliteit	24
4.4	Hoe verder na 12 jaar: twee scenario's	25
4.5	Verruiming kerkordelijke mogelijkheden voor tijdelijk dienstverband predikanten	27
4.6	Bijlage	28
5	Vereenvoudiging regelgeving en het back-to-basics brengen van de kerkorde, alsmede het beheer	30
5.1	Hoe brengen wij de kerkorde 'back to basics'?	30
5.2	Algemene kerkordelijke kaders voor de gemeente	32
5.3	Gemeenten met wijkgemeenten	35
5.4	Het beheer	36
6	Kerkelijke rechtspraak	38
6.1	Vraagstelling vanuit Kerk 2025	38
6.2	Gemeenschappelijke rechtscolleges voor alle zaken – regionaal en generaal	38
6.3	Aandachtspunten	39
6.4	Bijlagen	41

1 Kerk zijn met elkaar

1.1 Inhoudelijke bepalingen

1.1.1 Het plaatselijk en het katholieke

Het hart van de kerk klopt in de plaatselijke gemeente. Deze gemeente is volwaardige gestalte van de kerk als lichaam van Christus. Kerk is daar, waar twee of drie in de naam van de Heer bijeen zijn. Kerk wordt onder ons gevormd door gemeenteleden die samenkomen rond Woord en Sacrament. De plaatselijke gemeente kent ambten en heeft in principe een eigen kerkenraad. Onder leiding van deze kerkenraad krijgt de gemeente de ruimte om op eigen wijze invulling te geven aan de Bijbelse roeping om lichaam van Christus te zijn.

Tegelijk moet gezegd worden dat de kerk niet begint bij de plaatselijke gemeente, als zou het om een burgerinitiatief gaan. De kerk is een *gave van God*, een gave die uitgedrukt wordt in woorden als 'lichaam van Christus' en 'tempel van de heilige Geest'. Bovendien is de kerk er *eerder* dan een concrete plaatselijke gemeente en zal ook blijven waar een plaatselijke gemeente verdwijnt. De kerk is niet alleen eerder dan een concrete plaatselijke gemeente, de kerk is ook *'meer'*. De kerk is de *katholieke* (algemene) kerk, het wereldwijde lichaam van Christus.

Dat 'meer dan de lokale gemeente' komt onder andere uit in de *verbondenheid* van gemeenten. Elementen die in deze verbondenheid aan de orde zijn:

- Met elkaar de gezamenlijke roeping gemeente van Christus te zijn in de regio gestalte geven.
- Elkaar aan te sporen, raad te geven, te inspireren en te bemoedigen, zeker in een tijd waarin het allerminst vanzelfsprekend is te geloven en kerk te zijn.

Volgens de kerkorde geeft de klassicale vergadering 'gestalte aan de verantwoordelijkheid van de gemeenten voor elkaar en voor de gehele kerk, alsmede aan de verantwoordelijkheid van de kerk voor de gemeenten' (art. VI,4). De regionale klassicale vergadering is een ambtelijke dienst (daarom zijn de afgevaardigden ambtsdragers) die alles te maken heeft met de verbondenheid van de gemeenten aan het wereldwijde lichaam van Christus.

1.1.2 Taak van de regionale klassicale vergadering

Wat zijn de kerntaken van de regionale klassicale vergadering?

Ontmoeting

De taak van de regionale klassicale vergadering is allereerst gemeenten te stimuleren tot *onderlinge ontmoeting en bijstand*, om elkaar te helpen het evangelie te horen en te verkondigen, om een geloofwaardige geloofsgemeenschap te zijn en om met elkaar het geloofsgesprek te voeren. Hoe kan deze ontmoeting gestalte krijgen?

- Er wordt een jaarlijkse ontmoeting belegd, bijvoorbeeld tussen gemeenten in het verband van de huidige klassicale vergadering of dat van de werkgemeenschap van predikanten of van een burgerlijke gemeente) rond een thema dat te maken heeft met de basics van kerk-zijn. De bestaande classisstructuren of andere verbanden kunnen desgewenst dus volop gebruikt worden voor het tot stand komen (en voortzetten) van de ontmoetingen. De ontmoeting drukt ook de gemeenschappelijke verantwoordelijkheid voor de presentie en roeping van de kerk in het gebied uit. De ontmoeting is bedoeld elkaar te herinneren aan de roeping kerk van Christus te zijn en geeft ruimte aan onderlinge toerusting, bemoediging en uitwisseling van ervaring. Het zal duidelijk zijn dat deze ontmoetingen wezenlijk horen bij het samen gemeente-zijn. De organisatie van deze ontmoeting zal met behulp van de (voorzitter van de) visitatie worden gedaan. Hierbij kunnen de werkgemeenschappen van predikanten een belangrijke rol spelen.

- In de regio kunnen talenten worden gedeeld. Ook hier kunnen de werkgemeenschappen van predikanten een rol spelen. Het verdient aanbeveling dat een commissie wordt gevormd in het betreffende gebied die kan bemiddelen bij toerustings- en vormingsactiviteiten. Daarbij kan geïnventariseerd worden wie bovenplaatselijk zijn of haar kennis en kunde wil inzetten voor andere gemeenten. Een hulpmiddel hierbij is een online database waarop vraag en aanbod een plaats kan krijgen.
- In de regio kunnen events worden georganiseerd met een feestelijk karakter, zoals een kerkendag.

Toezien

Vervolgens is het ook de taak van de regionale classicae vergadering om toe te zien (*episkopè*) op de gemeenten van de classis. Toezien is een ambtelijke dienst van de 'katholieke' kerk met het oog de voortgang van de evangelieverkondiging en het welzijn van de geloofsgemeenschap. Het is dus niet een soort inspectie of controle. Ook doet het geen afbreuk aan de plaatselijke zelfstandigheid. Integendeel: dit toezien is er juist voor bedoeld om in de zelfstandigheid van de plaatselijke gemeente als lichaam van Christus te blijven staan. Het is niet om te heersen over de ander, maar juist om medewerker te zijn van de vrijheid in Christus en de daarmee gegeven mondigheid en zelfstandigheid. Het toezien houdt in:

- Gemeenten te ondersteunen in hun roeping om in een veelal post-christelijke samenleving getuige te zijn van het evangelie van Jezus Christus in woord en daad.
- Ambtsdragers te stimuleren, aan te moedigen, te troosten en de vraag naar de kwaliteit van de ambtelijke dienst te blijven stellen.
- Te signaleren wat er leeft in de gemeenten, en wat in de weg staat om aan de roeping van God gehoor te geven.
- Plaatselijke gemeenten te helpen bij de continuïteit van 'bestuur en beheer'.
- In een vroegtijdig stadium verstoringen in de verhoudingen binnen de lokale gemeenten en tussen ambtsdragers onderling te signaleren en te adviseren bij het zoeken naar een oplossing.
- Om in geval van conflicten de regie in handen te nemen, de hulp van bepaalde organen in te roepen en in te zetten, zoals de regionale visitatie en indien een situatie daarom vraagt, de bevoegdheid uit te oefenen om beslissingen te nemen.

Verder

- Zorg te dragen voor de presentie van de kerk in gebieden waar geen gemeenten van de kerk gevestigd zijn en te letten op de diversiteit van de kerkelijke presentie.
- De Protestantse kerk te representeren in de regio in de contacten met andere kerkgenootschappen, maatschappelijke organisaties, overheid en media.
- Het delen van informatie uit de classis met de generale synode en omgekeerd het geven van consideraties over kerkorde en belijden en het behandelen van het verslag van haar afgevaardigden naar de generale synode

De regionale classicae vergadering heeft een moderamen. Het moderamen legt voor zijn werkzaamheden verantwoording af aan deze vergadering. Waar nodig worden werkgroepen of commissies ingesteld, die de classicae vergadering bij haar werkzaamheden ondersteunen. Te denken valt aan een werkgroep gemeenteopbouw en een werkgroep missionaire presentie van de kerk.

De regionale classicae vergadering wordt bijgestaan door een college van regionale visitatie en door een regionaal college voor behandeling van beheerzaken. De leden van deze colleges worden door de regionale classicae vergadering benoemd. De regionale classes bieden een platform waarop deze colleges elkaar treffen voor onderling beraad en beleidsafstemming. Het regionaal college van visitatie heeft een voorzitter en bestaat uit zes tot acht leden.

1.1.3 De plaatselijke gemeente en de regionale classis

Wat is nu de nadere verhouding tussen de zelfstandigheid van de plaatselijke gemeenten en het samen kerkzijn zoals dat in de regionale classis uitkomt? Duidelijk is dat de plaatselijke gemeente zo weinig mogelijk belast wordt met regelgeving. Omgekeerd past onverschilligheid van gemeenten naar elkaar niet bij onze kerk en zijn we kerk met elkaar. De volgende piketpaaltjes zijn daarbij relevant:

- Gemeenten hebben de ruimte om hun interne ambtelijke *organisatie en werkwijze* zelf vorm te geven (binnen algemene kerkordelijke kaders, maar die zijn ruim). Om willekeur te voorkomen en transparantie te bevorderen, leggen zij dit in een plaatselijke regeling vast.
- De gemeenten hebben de bevoegdheid om *relaties en samenwerkingsverbanden* met andere gemeenten van de kerk aan te gaan, volgens de algemene kerkordelijke kaders. Zij melden dit aan het moderamen van de classicale vergadering. Indien er binnen een samenwerkingsverband onenigheid ontstaat wordt dit moderamen ingeroepen voor advies. Wanneer dit advies niet tot een oplossing leidt, kan het moderamen gebruik maken van zijn bevoegdheid om een finale beslissing te nemen.
- Gemeenten hebben bij het aangaan van langlopende verplichtingen met juridische en/of arbeidsrechtelijke consequenties of risicovolle financiële verplichtingen toestemming nodig van het Regionaal college voor de behandeling van beheerszaken. Dat betekent dat Gemeenten verplicht zijn voorafgaande goedkeuring te vragen aan het RCBB voor het *beroepen* van een predikant (solvabiliteitsverklaring).
- Het is belangrijk een goed evenwicht te vinden tussen vrijheid en toezicht. Het gaat het bestek van deze notitie te buiten dit tot in detail vast te leggen. Zo kan de aanstelling van een kerkelijk werker tot de vrijheid van de gemeente behoren. Wanneer in een gemeente echter in plaats van voor een predikant van minimaal 33% werktijd voor een kerkelijk werker gekozen wordt, is overleg met de regionale classicale vergadering op zijn plaats. Het is immers denkbaar dat voor een vergelijkbare optie in buurgemeenten wordt gekozen, waardoor een onevenwichtigheid in de ambtelijke dienst in het gebied zou ontstaan.
- Gemeenten kunnen te allen tijde advies en ondersteuning vragen aan de landelijke kerk die hiervoor een afdeling gemeentecontact (waaraan een kennisplein verbonden is) heeft. Vragen die gerelateerd zijn aan het arbeidsveld van de regionale classicale vergadering en haar voorzitter kunnen aan de regionale classicale vergadering gesteld worden. Daarbij kan bezien worden of en welke ondersteuning geboden kan worden.
- Wanneer in een gemeente spanningen ontstaan in de relatie tussen ambtsdragers onderling of tussen de kerkenraad (of gemeente) en haar predikant, is men gehouden zich tot het moderamen van de classicale vergadering te wenden.

1.1.4 De voorzitter van de classicale vergadering

In de regionale classicale vergadering speelt de voorzitter van deze vergadering een belangrijke rol. Hij of zij wordt hierin bijgestaan door de voorzitter van het regionale college voor de visitatie. Om een idee te geven van het profiel van deze voorzitter van de classicale vergadering komt Barnabas uit het boek Handelingen in aanmerking. Barnabas hoort bij de leidinggevendenden van de kerk van Jeruzalem. Van hem staat geschreven: 'iemand vol van de Geest, een voortreffelijk en diepgelovig mens' (Hand. 11:24). Door de gemeente in Jeruzalem werd hij op weg gestuurd om te zien hoe het ging met de gelovigen in Antiochië. (Hand. 11:22-24) Hij geeft goede raad. En het dringende advies om vol te houden en trouw te blijven aan de Heer. Tegelijk initieert hij iets nieuws. Hij regelt de komst van een theoloog die een nieuw spoor uitzet: Paulus.

Dit sluit goed aan op de taak van de voorzitter van de classis, als gezicht van de regionale classicale vergadering. Deze figuur belichaamt het 'katholieke' van de kerk. In dit katholieke zit de eenheid van de kerk: we zijn, hoeveel leden en hoeveel gemeenten ook, één in Christus. De taak van deze voorzitter is daarbij om, zoals Barnabas, langs te komen. Juist in een tijd, waarin het allerminst vanzelf spreekt is in Jezus te geloven en dat vol te houden, is het goed dat iemand van elders langs komt en laat weten dat er ook nog anderen zijn die aan ons denken. Die stem van buiten en een paar ogen die met een frisse blik zien hoe je bezig bent, maken het verschil met het idee dat we er alleen voor staan. Nu we in *Kerk 2025* de omslag maken van een kerk die zich

concentreert op de hoofdlijnen van geloof en getuigenis (en minder op controle), hebben we behoefte aan een ambtsdrager die juist hieraan bijdraagt. Die gemeenten bijstaan en voorgangers en kerkenraden goede raad weten te geven. Mensen die mede het gezicht zijn van dat brede verband waarmee we samen Protestantse Kerk zijn.

De voorzitter van de regionale classicale vergadering representeert in persona de regionale classicale vergadering. Het is met name in de functie van de classicale vergadering als toezien (*episkopè*) dat de rol van de voorzitter van de classicale vergadering gezien moet worden. In de taal van Kerk 2025 kan ook gezegd worden: in het toezien gaat het om de *basics* van de kerk. De voorzitter is niet een manager die gemeenten aanstuurt (de gemeenten zijn mondige gemeenten, met ambtelijke dienst, en met de gaven van de Geest die op gebed worden geschonken), maar iemand die herinnert aan het wezen van de kerk: het evangelie, de geloofsgemeenschap, het diaconaat en de roeping/zending. Bij deze taak hoort ook het signaleren wat er leeft in de gemeenten, wat hen kan helpen om aan de roeping om geloofsgemeenschap te zijn gehoor te geven en wat daarbij in de weg staat. Bij dat laatste hoort interveniëren, *mediation* aanbevelen, tijdelijke maatregelen nemen en procedures op gang brengen. Daarbij moet duidelijk zijn dat finale beslissingen die opgelegd worden aan gemeenten, kerkenraden of ambtsdragers, altijd door het moderamen van de classicale vergadering worden genomen. Zo wordt voorkomen dat aan één persoon 'doorzettingmacht' gegeven wordt.

De voorzitter wordt bijgestaan door de regionale visitatie, met name door de voorzitter van deze visitatie. De visitatie verleent deze bijstand op twee wijzen: In de eerste plaats door het verrichten van bijzondere visitatie. in de tweede plaats door een actieve rol te spelen bij de ontmoeting van de gemeenten in de regio.

1.1.5 Nadere invulling van de taak van de voorzitter van de regionale classicale vergadering

Na een globale aanduiding van de taak van de voorzitter van de regionale classicale vergadering, volgt hier een nadere schets:

- Wat betreft het bezoek aan kerkenraden en predikanten: gegeven de verdeling in elf regio's (zie onder) is het mogelijk om minimaal één keer in de vier jaar *regulier* contact met een gemeente te hebben (bezoek aan gemeenten die samen één predikant hebben, kunnen eventueel worden gecombineerd omdat zij via die predikant een binding met elkaar hebben). In het gesprek met kerkenraad en predikant komt de vraag aan de orde naar de basics van het gemeente-zijn, het evangelie, de geloofsgemeenschap, het diaconaat en de roeping/zending. In dat kader speelt de voortgang van het ambtswerk in de onderlinge relatie van kerkenraad en predikant een belangrijke rol in het gesprek. Daarbij zal ook de vraag gesteld worden naar de verbinding tussen beiden (zie verder 'ambt en mobiliteit'). De gesprekken dragen een persoonlijk en pastoraal karakter.
- De voorzitter signaleert of verdere begeleiding voor de predikant gewenst is en of contact met het team mobiliteit aan de orde is.
- De voorzitter zal in de contacten met gemeenten, kerkenraden en predikanten waar dit nodig is interveniëren, *mediation* aanbevelen, tijdelijke maatregelen nemen en procedures op gang brengen.
- De voorzitter stemt af met de voorzitter van de visitatie als blijkt dat er situaties zijn die bijzondere zorg vragen en schakelt visitatie in. De voorzitter van de classis houdt de regie in deze situaties.
- De voorzitter draagt er zorg voor dat adviezen van de bijzondere visitatie, waaronder het nemen en opleggen van maatregelen, in behandeling wordt genomen. De adviezen van de visitatie zijn dringend, en worden door het moderamen eventueel bindend verklaard, tenzij dit alleen kan middels een uitspraak van een rechtsprekend college.
- De voorzitter zit de vergadering van classicale vergadering en haar moderamen voor. Het hoofddaccent ligt daarbij op de opbouw van het kerkelijk leven in de regio en de kerkelijke presentie.

De voorzitter wordt vrijgesteld voor zijn of haar taak. De voorzitters komen regelmatig bijeen voor een beraad, waarvan ook de scribe van de generale synode deel uitmaakt. Dit beraad is geen kerkelijke vergadering en heeft geen bevoegdheden.

1.1.6 Nadere invulling van de taak van de (voorzitter van de) regionale visitatie

De regionale classicale vergadering kent een regionaal college van visitatoren onder leiding van een voorzitter. De visitators worden gekozen door de regionale classicale vergadering. Tezamen staan zij de voorzitter van de regionale visitatie bij door bijzondere visitatie. Daarnaast hebben zij de taak gemeenten onderling in contact te brengen en leiding te geven aan deze contacten.

- De voorzitter van de visitatie ontvangt van de voorzitter van de classicale vergadering informatie over wat deze bij gemeenten, kerkenraden en predikanten in de regio signaleert. Indien bijzondere aandacht vereist is, delegeert de voorzitter van de classicale vergadering dit aan de visitatie. De voorzitter van de visitatie zorgt waar nodig voor een rapportage. Op basis van deze rapportage beslist het moderamen, na het advies van de voorzitter van de visitatie te hebben gehoord, over wat er moet gebeuren. De voorzitter van de visitatie verricht deze bijzondere visitatie samen met het college van regionale visitatoren. Deze rol van de visitatie is te vergelijken met de huidige rol bij bijzondere visitatie.
- De voorzitter van de visitatie geeft, tezamen met de visitatoren in de regio, leiding aan de ontmoeting tussen gemeenten en onderhoudt zo zelf het contact met de gemeenten. Dit betekent niet dat zij in alle gevallen actief betrokken zijn bij deze ontmoetingen, maar wel dat zij deze ontmoetingen stimuleren, begeleiden er input voor leveren en dat zij zich verantwoordelijk weten voor de inhoudelijke betekenis van deze ontmoetingen. Deze rol van de visitatie is een variant van de reguliere visitatie, zij het dat deze niet langer in de vorm van een vierjaarlijks bezoek van een tweetal visitatoren wordt gehouden maar in de vorm van het leiding geven aan de ontmoeting tussen gemeenten (die daarmee elkaar visiteren).

De visitor is als voorzitter van het regionaal college van de visitatie vaste adviseur van het moderamen van de classicale vergadering, zodat de band tussen classicale vergadering en visitatie nauw blijft, maar ook duidelijk blijft dat het college van visitatoren een eigen verantwoordelijkheid heeft. Deze eigen verantwoordelijkheid komt ook uit in het visiteren van de voorzitters van de classicale vergadering door het generaal college. De voorzitters van de regionale visitatie vormen tezamen het generale college voor de visitatie. De generale synode kiest de voorzitter van dit college.

1.2 Organisatorische aspecten

1.2.1 Samenstelling en werkwijze van de regionale classicale vergadering

- De regionale classicale vergadering is wat omvang betreft groot genoeg om voldoende verscheidenheid en binding met de regio in de afvaardiging te hebben, maar ook klein genoeg om vergaderingen te kunnen houden waarin een echt inhoudelijk gesprek plaatsvindt. Een classicale vergadering telt in de regel twintig leden. De regionale classis komt binnen de kaders van kerkorde met een verkiezingsreglement waarbij oog is voor de breedte van de kerk.
- De classicale vergaderingen bestaan uit ambtsdragers. Kerkleden kunnen in hun eigen gemeente ambtsdrager met bijzondere opdracht worden om afgevaardigd te worden naar de classicale vergadering. Zij dragen zorg voor contact met de groep gemeenten waardoor ze zijn afgevaardigd (bijvoorbeeld in een jaarlijkse ontmoeting van de gemeenten in het gebied; digitale informatie kan hierbij ook een rol spelen). De verschillende ambten zijn evenredig vertegenwoordigd. Ook een spreiding van leeftijden, kerkelijke gezindten en maatschappelijke achtergronden is van belang. Aan een classicale vergadering kunnen, op voorstel van de vergadering, enkele extra leden worden toegevoegd, bijvoor-

beeld wanneer er ondervertegenwoordiging van een specifieke groep is. Ambtsdragers hebben, naar analogie van de generale synode, een zittingstermijn van vijf jaar.

- De klassicale vergadering kiest een moderamen dat uit minimaal vijf leden bestaat: een vrijgestelde voorzitter en minimaal vier leden. Alle ambten zijn hierin vertegenwoordigd. De voorzitter van de regionale visitatie is vaste adviseur.
- De klassicale vergadering kiest de leden van de colleges van visitatie en RCBB en benoemt haar voorzitters, in geval van de visitatie met instemming van de Kleine Synode (voor leden van de rechtsprekende organen zie aldaar).
- Het moderamen is verantwoordelijk voor het 'dagelijks werk' in de regio en doet dit op grond van door de klassicale vergadering vastgestelde richtlijnen. Het moderamen legt verantwoording over zijn werk af aan de klassicale vergadering. De klassicale vergadering komt in de regel driemaal per jaar bijeen, het moderamen maandelijks.
- De regionale klassicale vergadering vaardigt vijf gemeenteleden uit de regio af naar de generale synode en draagt zorg voor een evenwichtige samenstelling van de afvaardiging. De generale stelt een rooster op naar ambten (zie verder onder 1.3: generale synode).
- Per regio bepaalt de klassicale vergadering of het nuttig is om één vaste werk- en ontvangstruimte voor de voorzitter, voor het moderamen en voor de klassicale vergadering aan te houden. Alle inhoudelijke ondersteuning (secretarieel, administratief, HRM, juridisch) die niet door de secretaris van het moderamen verricht kan worden, vindt vanuit het Landelijk Dienstencentrum in Utrecht plaats. Deze is de backoffice van de regio.

1.2.2 De verkiezing van de voorzitters

De regionale klassicale vergadering verkiest de voorzitter van de regionale klassicale vergadering en de voorzitter van de regionale visitatie. Voor de werving van de voorzitter van de regionale klassicale vergadering wordt een commissie ingesteld met leden uit deze vergadering en een lid van het moderamen van de landelijke kerk. Dit laatste vanuit de zorg om in de keuze van een voorzitters van de regio voldoende tot een evenwichtig geheel te komen. Dit alles wordt begeleid door de Dienstenorganisatie van de kerk. Er wordt voor deze functie een profiel opgesteld.

Benoemingen zijn voor vijf jaar met één keer de mogelijkheid voor herverkiezing. De voorzitters komen bij voorkeur uit de regio waarin zij te werk gesteld worden.

De voorzitter van de klassicale vergadering krijgt in de regel een voltijdsaanstelling. Zij hebben minstens twee gemeenten gediend of beschikken over een vergelijkbare werkervaring. Aan het einde van hun termijn zijn zij weer beroepbaar predikant.

De voorzitter van de visitatie wordt gekozen door de regionale kerkvergadering, op voordracht van het generale college van de visitatie. Naar bevind van zaken wordt de voorzitter van de visitatie voor een deel vrijgesteld vanuit de middelen van de kerk. De voorzitter is ambtsdrager in de betreffende regio. De voorzitter kan ook emeritus-predikant zijn.

1.2.3 De indeling van de regio's

Het voorstel is om tot elf regio's over te gaan. Een indeling van elf geeft regio's waarin rekening gehouden is met geografie: wat in redelijkheid bereikbaar is, met een 'wij-gevoel', en wat een evenredige verdeling aan gemeenten, predikanten en classes geeft.

Dit leidt tot de volgende indeling¹:

1. Regio Groningen/Drenthe
2. Regio Friesland
3. Regio Overijssel
4. Regio Gelderland 1 (Apeldoorn, Ede, Harderwijk, Hattem, Nijkerk) + Flevoland
5. Regio Gelderland 2 (Achterhoek-Oost, Achterhoek-West, Arnhem, Bommel, Nijmegen en Tiel)
6. Regio Noord-Holland²

¹ Voor een overzicht over het aantal classes, gemeenten en predikanten per regio zie de bijlage.

7. Regio Utrecht
8. Regio Zuid-Holland 1 (Delft, Den-Haag, Katwijk, Leiden, Rotterdam en Schiedam)
9. Regio Zuid-Holland 2 (Alblasserdam, Alphen aan de Rijn, Dordrecht, Gorinchem, Gouda en Zoetermeer)
10. Regio Zeeland en Zuid-Hollandse eilanden (Barendrecht en Brielle)
11. Regio Limburg en Noord-Brabant

Voor een overzicht van classes, aantal gemeenten en aantal predikanten zie bijlage 1.

Het is duidelijk dat 11 regio's een forse investering voor de kerk met zich meebrengt. De kerk kiest hiervoor om zo krachtige regio's te formeren, dienstbaar aan de kerk en de ambtelijke bediening van de regio's. Er mag daarom van de kerk een inspanning verwacht worden om de voltijdse aanstelling (als regel) over langere tijd te continueren. Dat laat onverlet dat ook hier geldt dat over de middelen van de kerk op langer termijn geen bindende uitspraken te doen zijn.

Voor de beschikbare formatie voor de voorzitters van de visitatie zal maatwerk nodig zijn.

1.3 De generale synode

Elke regionale classicale vergadering verkiest vijf afgevaardigden vanuit de ambtsdragers in de regio naar de generale synode. Deze leden hebben voor het grootste deel geen zitting in de regionale classicale vergadering zelf. Naast deze 55 leden zijn er drie afgevaardigden vanuit de Lutherse synode, één vanuit het Waalse verband van gemeenten en afvaardigingen vanuit de associés (nu drie). Op voorstel van het moderamen van de generale synode kunnen extra leden worden benoemd, tot een maximum van 65 leden.

De afvaardiging per regionale classicale vergadering wordt door de classicale vergadering zelf geregeld, rekening houdend met de breedte van de kerk. Zij kan bijvoorbeeld per toerbeurt gemeenten aanwijzen om een afgevaardigde te kiezen. De afgevaardigden hebben contact met regionale classicale vergadering en gemeenten. Het eerste kan door rapportage, het tweede door thema's vanuit de synode in te brengen in de ontmoeting tussen gemeenten in het gebied. De afgevaardigden worden in de communicatie met het grondvlak ondersteund vanuit de landelijke kerk.

1.4 Bijlage

11 Regionale Classes

Naam Classis / Regio	Aantal (wijk)gemeenten	Standplaatsen met predikant	CV
Groningen-Drenthe			
Protestantse classis Oost-Groningen	42	16	
Protestantse classis Groningen	23	17	
Protestantse classis Winsum	34	17	
Protestantse classis Noordoost-Groningen	31	14	
Protestantse classis Westerkwartier	31	16	
Protestantse classis Assen	30	28	
Protestantse classis Meppel	35	25	
Protestantse classis Emmen	34	19	
Protestantse classis Hoogeveen	23	14	
Totaal	283	166	9

² De classis Hilversum of een deel daarvan kan ook bij Utrecht worden ingedeeld. Nader over hierover leg met deze classis is gewenst.

Naam Classis / Regio	Aantal (wijk)gemeenten	Standplaatsen met predikant	CV
Friesland			
Protestantse classis Sneek	42	27	
Protestantse classis Franeker	53	28	
Protestantse classis Dokkum	46	21	
Protestantse classis Heerenveen	30	21	
Protestantse classis Leeuwarden	36	20	
Protestantse classis Buitenpost	36	28	
Protestantse classis Drachten	32	22	
Totaal	275	167	7
Overijssel			
Protestantse classis Zwolle	18	22	
Protestantse classis Deventer	20	22	
Protestantse classis Enschede	24	22	
Protestantse classis Kampen	37	35	
Protestantse classis Almelo	32	29	
Protestantse classis Ommen	24	22	
Protestantse classis Hardenberg	19	16	
Totaal	174	168	7
Gelderland 1. / Flevoland			
Protestantse classis Flevoland	25	29	
Protestantse classis Ede	37	32	
Protestantse classis Harderwijk	31	30	
Protestantse classis Hattem	29	28	
Protestantse classis Nijkerk	45	44	
Protestantse classis Apeldoorn	27	32	
Totaal	194	195	6
Gelderland 2.			
Protestantse classis Tiel	23	22	
Protestantse classis Bommel	38	28	
Protestantse classis Arnhem	28	22	
Protestantse classis Nijmegen	26	22	
Protestantse classis Achterhoek Oost	24	30	
Protestantse classis Achterhoek West	24	32	
Totaal	163	156	6

Naam Classis / Regio	Aantal (wijk)gemeenten	Standplaatsen met predikant	CV
Utrecht			
Protestantse classis Utrecht	28	33	
Protestantse classis Amersfoort	30	31	
Protestantse classis Doorn	30	33	
Protestantse classis Woerden	27	24	
Protestantse classis Zeist	29	24	
Protestantse classis Breukelen	25	26	
Totaal	169	171	6
Noord-Holland			
Protestantse classis Amsterdam	30	40	
Protestantse classis Haarlem	22	20	
Protestantse classis Alkmaar	34	26	
Protestantse classis Hoorn - Enkhuizen	26	18	
Protestantse classis Edam - Zaandam	28	24	
Protestantse classis Hoofddorp	21	15	
Protestantse classis Hilversum	27	26	
Totaal	188	169	7
Zuid-Holland 1.			
Protestantse classis Katwijk	31	35	
Protestantse classis Leiden	17	19	
Protestantse classis 's-Gravenhage - 1 + 2	25	31	
Protestantse classis Rotterdam - 1 + 2	52	44	
Protestantse classis Delft	30	39	
Protestantse classis Schiedam	9	11	
Totaal	164	179	6
Zuid-Holland 2.			
Protestantse classis Alphen aan den Rijn	33	28	
Protestantse classis Zoetermeer	28	29	
Protestantse classis Gouda	44	36	
Protestantse classis Alblasserdam	37	28	
Protestantse classis Gorinchem	39	31	
Protestantse classis Dordrecht	35	27	
Totaal	216	179	6

Naam Classis / Regio	Aantal (wijk)gemeenten	Standplaatsen met predikant	CV
Zeeland / ZH Eilanden			
Protestantse classis Walcheren	30	21	
Protestantse classis Zierikzee	35	15	
Protestantse classis Goes	35	24	
Protestantse classis Zeeuws-Vlaanderen	21	11	
Protestantse classis Barendrecht	37	32	
Protestantse classis Brielle	36	30	
Totaal	194	133	6
Limburg / Brabant			
Protestantse classis Heusden - Almkerk	40	33	
Protestantse classis West-Brabant	35	28	
Protestantse classis Peel en Kempenland	23	20	
Protestantse classis 's-Hertogenbosch	24	16	
Protestantse classis Limburg	14	10	
Waalse Classis Nederland	14		
Totaal	150	107	6
Totaal (wijk)gemeenten/predikanten/CV	2170	1790	

Gemiddeld aantal gemeenten per regio:
197

Gemiddeld aantal standplaatsen met predikant per regio: 162

2 De naam van de voorzitter van de regionale classicale vergadering

2.1 Inhoud van de functie

In het stuk 'kerk-zijn met elkaar' is de plaats en functie van de voorzitter van de regionale classis beschreven. Om een gepaste naam te vinden voor deze voorzitter, is het nodig de kerntaak van deze voorzitter zo scherp mogelijk voor ogen te hebben.

In 'kerk-zijn met elkaar' is deze kerntaak uitgedrukt met het woord *toezien* (*episkopè*). De voorzitter handelt namens (het moderamen van) de classicale vergadering en vervult daarin vooral deze taak van toezien. Aansluitend bij wat hier eerder over geschreven is, houdt dit in:

- De herinnering aan het katholieke van de kerk. In dit katholieke zit de eenheid van de kerk: we zijn, hoeveel leden en hoeveel gemeenten ook, één in Christus
- In de bemoediging en aansporing: Juist in een tijd, waarin het allerminst vanzelf spreekt in Jezus te geloven en dat vol te houden, is het goed dat iemand van elders langs komt en vraagt hoe het staat met de geloofsgemeenschap en de voortgang van de evangelieverkondiging.
- De voorzitter is niet een manager die gemeenten aanstuurt (de gemeenten zijn mondige gemeenten, met ambtelijke dienst, en met de gaven van de Geest die op gebed worden geschonken), maar iemand die herinnert aan het wezen van de kerk: het evangelie, de geloofsgemeenschap en de roeping/zending.
- Bij deze taak hoort ook het signaleren wat in de weg kan staan om aan de roeping van de geloofsgemeenschap om toe te komen kerk van Christus te zijn. Bij dat laatste hoort intervensies, mediation aanbevelen, tijdelijke maatregelen nemen en procedures op gang kan brengen. Daarbij moet duidelijk zijn dat beslissingen die opgelegd worden aan gemeenten, kerkenraden of ambtsdragers, altijd door het moderamen van de classicale vergadering worden genomen. Zo wordt voorkomen dat aan één persoon 'doorzettingsmacht' gegeven wordt.

Opzien, leiding geven, de gemeente bij het heil in Christus bewaren vraagt om een bijzonder charisma, waarin men niet gericht is op het eigen carrièreperspectief, maar op het versterken en bevorderen van kerkelijke presentie in de regio, de groei van gemeenten en geloof op en de ontwikkeling van de predikanten in hun roeping om het evangelie van Christus te verkondigen. De kandidaat weet zich geroepen dienaar te zijn van Jezus Christus en daaraan gestalte te geven in leven en werk. Hij of zij beschikt over voldoende ervaring met kerk en gemeente.

2.2 Titel

Ten opzichte van het profiel en de functie is de titel van de voorzitter van de classis van *ondergeschikt* belang. Toch zal er een titel gekozen moeten worden, en wel een die zo goed mogelijk uitdrukking geeft aan het functieprofiel. Hieronder volgt een overzicht.

Predikant-Bisschop

Voor de titel *bisschop* spreekt vooral dat hiermee de kerntaak de taak van voorzitter het zuiverste is omschreven. Bisschop is immers de naam voor *episkopos*, dat weer van *episkopè* is afgeleid. De naam *episkopos*, opziener of toeziener, komt al in het Nieuwe Testament voor. Van daaruit is de naam bisschop reeds in de vroege kerk in zwang gekomen. Al snel ontwikkelt zich deze bisschop als iemand die verantwoordelijkheid heeft in een bepaalde stad of regio en leiding geeft.

In de oecumene is bisschop een gebruikelijk term. Vaak fungeert de bisschop in een hiërarchische kerkstructuur. Bisschop is daarbij een ambt, dat zich onderscheidt van priesters of predikanten. Er zijn echter ook voorbeelden van de bisschop in de protestantse traditie onder andere sommige Landeskirchen in het verband van de EKD, de Lutherse kerken in de Scandinavische

landen, de Evangelische Broedergemeente en de Hongaarse gereformeerde kerk. Niet altijd is de bisschop daarbij een apart ambt.

Binnen de context van de presbyteriaal-synodale kerkorde van de Protestantse Kerk past de hiërarchie niet. Wanneer daarbij uitgegaan wordt van de huidige drie ambten, is eveneens duidelijk dat er geen plaats is voor een bisschop als vierde ambt. Een bisschop in deze context is een *predikant-bisschop*. De bisschop is niet een 'monseigneur' maar een predikant. Er is met de 'bisschop' zoals hierboven omschreven niet een vierde ambt geschapen. Het gaat om een predikant, die bisschoppelijke taken verricht.

Tegen de titel bisschop spreekt dat de benaming de associatie van hiërarchie en de indruk van macht, die geconcentreerd is in één persoon wekt. Een laatste argument tegen de titel bisschop is, dat hiermee kwalificaties als een 'eigen' ordinatie en apostolische successie zijn verbonden. Dit alles past niet bij de figuur zoals beoogd in Kerk 2025. Deze bezwaren kunnen de acceptatie van deze figuur in onze kerk in de weg staan.

Andere titels:

Er zijn ook andere titels mogelijk. De meest voor de hand liggende titels met argumenten pro en contra het gebruik volgen hierna:

Regio (of classis) voorzitter: deze titel drukt de rol uit die deze figuur in de regionale classis heeft. Het is een titel die weinig verradt over de inhoud van het werk en ook geen ambtelijke titel is, maar de soberheid ervan heeft ook voordelen. Het is goed mogelijk dat deze wat open titel zich op den duur vult met een meer inhoudelijke benaming, op grond van de ervaring die met deze figuur is opgedaan.

Pastor pastorum: inderdaad gaat het om iemand die een pastor is voor de dominees, maar dit dekt slechts één aspect van het profiel van de beoogde ambtsdrager. Hij of zij is er ook voor (het leven en werken van) de gemeenten.

Scriba (regionaal of classicaal) is een analogie van de scriba van de landelijke kerk. Het nadeel is dat deze naam teveel de connotatie van de vroegere scriba Provinciale Kerk Vergadering (PKV) van de Hervormde Kerk heeft. Bovendien is in de plannen voorzien dat de betreffende figuur in het moderamen van de regionale classicaal vergadering de functie van voorzitter heeft. Daarmee valt deze titel af.

Superintendent: deze term is gebruikelijk in sommige Duitstalige kerken. In Nederland zou de benaming superintendent dienen te zijn (dat is de juiste Nederlandse uitdrukking voor 'opziener'). Het nadeel is dat deze term onbekend is. Bovendien heeft 'super' in de Nederlandse taal de associatie van 'verheven boven'.

Deken: daarbij kan vooral gedacht worden aan de titel *deacon* of *dean* in de Engelse Kerk. Deze titel wordt o.a. gebruikt voor iemand die leiding geeft aan een deel van een bisdom. Dat laat zich vergelijken met een zogenaamde diocesane deken in de Rooms Katholieke kerk. Het voordeel van deze term boven bisschop is, dat hier minder de idee van macht aan zit. Nadeel is dat ook deze term onbekend is en daarom teveel uitleg behoeft.

Regiopredikant (of classis-predikant): deze titel geeft aan dat het gaat om een ambtsdrager (predikant) voor de regio (classis). Het is een eenvoudige term die elke associatie met macht vermijdt. Nadeel is dat er geen enkele verwijzing naar de specifieke functie of taak van deze predikant uit deze naam op te maken valt. (De variant regiopastor beperkt de rol van de voorzitter te veel tot het pastorale, predikant is breder en daarom te verkiezen boven pastor)

2.3 Conclusie

Uit bovenstaand overzicht dringt de keuze zich op tussen de titel *predikant-bisschop*, *regio-predikant* of *regio-voorzitter*.

Vanwege het profiel dringt zich sterk de titel predikant-bisschop zich op. Het nadeel is echter dat er voor velen in onze kerk associaties mee worden opgeroepen, die weerstand tegen de titel geven. Het moderamen acht het niet verstandig deze weerstand te negeren, juist ter wille van het belang van deze figuur en het daarmee verbonden profiel voor onze kerk. Wellicht is de tijd er nog niet rijp voor.

Dan blijft een keuze tussen regio-predikant of regio-voorzitter over. Na ampel beraad en consultatie stelt het moderamen de naam *regio-voorzitter* voor om de reden die hierboven is genoemd: de titel verwijst naar de functierol als voorzitter in de regionale classicaal vergadering. De titel kan als werktitel worden beschouwd die zich wellicht in de toekomst, nadat ervaring met deze figuur is op gedaan, kan 'vullen'.

3 Kerkelijke Presentie

De gemeente is daar waar mensen samenkomen in Jezus' naam en waar zij bijeenkomen rond Woord en Sacrament. Zo is het steeds geweest. Er ontstaan plaatsen waar de verkondiging leidt tot gemeenschapsvorming en uiteindelijk een kerkelijke gemeente met ambtelijke dienst en een kerkenraad.

In Nederland heeft dat voor wat de Protestantse Kerk betreft geleid tot de huidige situatie waarbij aan de gemeente een geografische spreiding is gegeven, die zodanig is, dat het hele land ermee 'afgedekt' wordt. Ook in plaatsen waar meerdere gemeenten van de Protestantse Kerk zijn, is een geografisch beginsel bepalend voor de presentie van de kerk. Bij een plaatselijke gemeente horen de mensen in een gebied en omgekeerd heeft een gemeente met haar kerkenraad verantwoordelijkheid voor de leden van de kerk in dit gebied.

De realiteit van de Protestantse kerk staat in toenemende mate op gespannen voet met het de huidige 'dekking' van een netwerk van gemeente over heel Nederland. Dat heeft alles te maken met de voortschrijdende ontkerkelijking. Van een eens gekerstende samenleving zijn wij geroepen kerk te zijn in een post-christelijke samenleving. Dat betekent een diep ingrijpende verschuiving, die velen oprecht pijn en verdriet doet. Het is daarbij echter wel goed te bedenken dat de kerkelijke presentie niet altijd is samengevallen met het huidige parochiale stelsel. Wie het Nieuwe Testament leest, komt woorden tegen als 'uitverkorenen die als vreemdelingen verspreid in Pontus, Galatië, Kappadocië, Asia en Bythinië verblijven' (1 Petr. 1:1) en uit de groeten die Paulus geeft aan het einde van zijn brieven is er sprake van een mix van gemeenten en huisgemeenten, die zich op verschillende plaatsen bevinden, zonder dat sprake is van een regionaal dekkend geheel. Dat beeld kun je niet zomaar toepassen op onze situatie, maar het brengt wel in herinnering dat de kerk van land tot land en van eeuw tot eeuw trekt en de verschijningsvorm ervan is wisselend. Bij deze bewegelijkheid hoort dat gemeenten kunnen ontstaan en ook weer verdwijnen, maar de Kerk blijft.

Kerk 2025 wil een authentieke kerkelijke presentie in Nederland bevorderen en versterken. Dat kan op sommige plaatsen betekenen dat er (meer) ruimte gecreëerd dient te worden voor nieuwe initiatieven, terwijl op andere plaatsen erkend moet worden dat het overeind willen houden van initiatieven of zelfs gemeenten meer schade berokkent dan opbouwt.

Daarbij is het goed te bedenken dat een belangrijke dimensie van de kerkelijk presentie wordt uitgemaakt door de zogenaamde categoriale pastoraten, met name in de gezondheidszorg, in justitionele inrichtingen, bij defensie, in de koopvaardij, in de wereld van studenten en in die van doven. In vele van deze vormen van pastoraat reikt de presentie van de kerk verder dan door het 'gewone' kerkelijke leven. De ervaringen die worden opgedaan in deze pastoraten zijn van grote betekenis voor dit 'gewone' kerkelijke leven. Om die reden zal de kerk deze pastoraten blijven steunen, in sommige gevallen ook door bijdragen vanuit de solidariteitskas van de kerk.

3.1 Territoriaal en eenheid in verscheidenheid

In *Kerk 2025: waar een Woord is, is een weg*, is gesteld dat het territoriale beginsel³ in de veranderde situatie van kerk-zijn niet vanzelfsprekend het meest voor de hand liggende is of zal zijn. Territoriale begrenzing binnen een gemeente met wijkgemeenten veronderstelt homogene gemeenten. De realiteit van de Protestantse Kerk in nogal wat plaatsen is dat gemeenten verschillen in profiel, zoals liturgie, geloofsbeleving en modaliteit, waarbij de leden van onze kerk zich aansluiten bij de gemeente waar zij zich het beste thuis voelen en waar zij het beste in kunnen meeleven. Dit thema verscheidenheid heeft niet alleen een verbinding met 'binnenkerkelijk' verkeer, het kan ook verbinding aangaan met de missionaire roeping van de kerk en de uitdaging om tijdgenoten die tot verschillende mentaliteitsgroepen behoren, te bereiken. Er zijn daarom gemeenten (met 'wijkgemeenten') waarin bewust voor 'eenheid in verscheidenheid' wordt gekozen. Dat vertaalt zich zo, dat aan nieuw ingekomenen een presentatie van het kerkelijk leven van de Protestantse Kerk geboden, ook al is er op papier een territoriale verdeling en vindt inschrijving van inkomende leden op grond hiervan plaats. Het voorstel is om wijkgemeenten in een plaats vrij te laten de territoriale verdeling van het gebied los te laten, mits er een goede regeling is voor inschrijving van inkomende leden. Hiermee wordt het uitgangspunt 'niet meer dan één protestantse gemeente op hetzelfde grondgebied' verder gerelativeerd. Dit vraagt wellicht om nadere kerkordelijke regeling. Op plaatsen waar kerkelijk leven is, kunnen daarmee gemakkelijker nieuwe initiatieven van de grond komen. Wel is het van belang dat al deze soorten van gemeenten of kerkelijk leven zich gezamenlijk verantwoordelijk weten voor de presentie van de kerk in de stad of het gebied en dat concurrentiegedachten, waar deze voorkomen, eerlijk bespreekbaar worden gemaakt. Dat alles vraagt om een hartelijk medeleven en ondersteuning van elkaar in de geest van de liefde van Christus.

3.2 Open plekken

Wanneer een gemeente te zwak is om te blijven bestaan, bijvoorbeeld omdat er geen kerkenraad meer gevormd kan worden of geen (deeltijd)predikant meer kan worden beroepen, wordt gezocht naar een samenvoeging van deze gemeente met een buurgemeente. Dat is vaak een goede oplossing, maar niet altijd. Het kan leiden tot gedwongen fusering, waar weinig commitment voor is. Het kan een buurgemeente een extra last en verantwoordelijkheid opleggen, die zij niet kan dragen, niet zelden omdat ook zij minder vitaal is. In het laatste geval wordt een gemeente geografisch groter, terwijl er niet echt een extra aan ambtelijke bediening gegeven kan worden.

Gemeenten kunnen om verschillende redenen dan ook afzien van samenvoeging en proberen het kerk-zijn voort te zetten. Soms kan dat omdat er nog aanzienlijke (land)goederen en geldmiddelen tot het vermogen van de kerk behoren. Er is dan nog wel budget om een predikant te bekostigen, maar er is nauwelijks meer een kerkenraad of er zijn nog slechts zeer weinig actieve kerkleden. In andere gevallen wordt bij krappe budgetten met kaasschaven het leven gerekend. In weer andere situaties worden rode cijfers geaccepteerd, die bijvoorbeeld ontstaan wanneer het kerkgebouw een te grote last wordt, die om wat voor reden niet kan worden afgewenteld. Soms treedt daarbij de onwenselijke situatie op dat slechts een beperkt aantal kerkenraadsleden over grote bedragen beslist.

Het zou wel eens zo kunnen zijn dat de 'overlevingsstand' of de 'fusiereflex' een nieuwe vorm van presentie van de kerk in de weg staat. Het zou ook kunnen zijn dat hierdoor mensen zodanig belast worden, dat de vreugde om het kerk-zijn ernstig wordt ondermijnd en dat waar het ten diepste in de kerk om gaat op afstand komt te staan.

Daarom dient het opheffen van een gemeente een mogelijkheid te zijn, zonder dat hiermee van een vereniging of samenvoeging sprake is. Hiermee wordt aangegeven dat de samenkomst op deze plaats, onder verantwoordelijkheid van een kerkenraad, ophoudt. Dit is voor de betrokkenen

³ Hieronder verstaan we: een lid van de Protestantse Kerk in Nederland is in principe lid van de (wijk)gemeente op het grondgebied waarvan hij woont, ervan uitgaande dat er ter plaatse in principe maar één gemeente van hetzelfde type (hervormd, gereformeerd, evangelisch-luthers of protestants) is.

mensen die het jarenlang hebben volgehouden een verdrietige zaak, en een vorm van 'sterven'. Dat zal de benadering van de Kerk richting deze geloofsgemeenschap dan ook moeten kleuren.

Met opheffen alleen kan niet worden volstaan. Er zal nagedacht moeten worden door 'de kerk' hoe nu verder, ook in een plaats waar de reguliere kerkdienst en de georganiseerde gemeente is verdwenen. Het kan zijn dat het opheffen van regulier kerkzijn de ruimte schept voor een andere presentie van de kerk. Te denken valt aan een huisgemeente of een pioniersplaats. Deze zouden ook in oecumenisch verband kunnen worden opgezet. Het zou ook kunnen zijn dat leden van de kerk zich aansluiten bij een gemeenschap op een andere plaats die samenkomt rond Woord en Sacrament, of bij een geloofsgemeenschap van een zusterkerk op dezelfde plaats om daar de vreugde van het gemeente-zijn te beleven en ingeschakeld te worden in de dienst aan God.

3.3 Opheffen

Wie heft een gemeente op? Lichtvaardig een gemeente opheffen past op geen enkele manier bij ons kerk-zijn. Het is duidelijk dat het opheffen van een gemeente om zorgvuldigheid vraagt, waarbij de stem van de betreffende gemeente gewicht in de schaal legt. Het zal erom gaan tot het inzicht te komen, ook bij de leden en kerkenraad van de betreffende gemeente, dat opheffen niet alleen als een verlies moet worden gezien, maar als een manier om als kerk anders verder te gaan. Het gesprek over opheffing wordt gevoerd vanuit de regionale classicale vergadering.

Het valt te voorzien dat opheffing niet altijd geheel vrijwillig zal plaatsvinden. Er kan echter een moment komen dat een gemeente niet meer verantwoord zelfstandig verder kan, zonder dat fusie om wat voor reden dan ook een optie is. Dat kan omdat er niet langer aan de verplichting tot een minimale bezetting als kerkenraad voldaan kan worden. Het kan ook zijn dat niet langer aan de financiële verplichtingen voldaan kan worden. In het laatste geval is signalering van de RCBB aan de orde. Als de kerkenraad niet tijdig zelf maatregelen neemt kan het zijn dat de schulden de baten overtreffen (denk aan achterstallig onderhoud aan het kerkgebouw). Dit kan leiden tot aansprakelijkheid van personen en als het te vaak gebeurt, schaadt dit het aanzien van de Protestantse Kerk als betrouwbare instelling. In dergelijke gevallen heeft de meerdere vergadering, die verantwoordelijk is voor het welzijn van de kerk in de regio, de bevoegdheid een gemeente op te heffen.

Wanneer een gemeente wordt opgeheven, krijgen de betreffende gemeentelieden een schrijven van de kerk *in de regio* (facilitair kan dit vanuit LRP gebeuren, hetzij plaatselijk uitgevoerd hetzij landelijk) dat pastoraal van aard is, en waarin gewezen wordt op de mogelijkheid zich aan te sluiten bij een gemeente in de omgeving. Daarbij kunnen een aantal suggesties van gemeenten gedaan worden. Gemeenten waarvoor iemand kiest krijgen een bericht via de ledenadministratie. Voortaan zijn deze leden volwaardig lid van de betreffende gemeente. Wie geen keuze maakt, blijft ingeschreven als lid van de kerk. Zie hiervoor onder het volgende kopje.

Wanneer er een gemeente is van een zusterkerk waar bijzondere betrekkingen mee zijn, kan ook nadrukkelijk gewezen worden op de mogelijkheid om gastlid te worden in deze gemeente. (Met het verzoek wanneer dit zijn beslag gekregen heeft, dit te melden bij de landelijke ledenadministratie). Ook zij blijven ingeschreven als lid van de kerk.

Afhankelijk van de situatie kan er in het gebied van de opgeheven gemeente ook een nieuw initiatief ontstaan. Zie verder onder 'nieuwe initiatieven'. Eventueel kan hier in genoemde schrijven al gewag van worden gemaakt.

3.4 Opheffen, en dan?

Wat moet er gebeuren nadat er een besluit is tot opheffen van een gemeente? Wat gebeurt er dan met de leden? Er zijn twee mogelijkheden. Mogelijkheid 1 heeft als uitgangspunt dat de opgeheven gemeente *in juridische zin* wordt samengevoegd met een buurgemeente. De leden van de opgeheven gemeente die niet voor een andere gemeente hebben gekozen, worden inge-

schreven bij deze gemeente. Het is aan de kerkenraad van deze gemeente hoe gestalte te geven aan de verantwoordelijkheid voor deze leden. In dit geval valt het vermogen van de opgeheven gemeente toe aan de samengevoegde gemeente, maar is geormerkt geld en zal geheel ten goede moeten komen aan de missionaire en pastorale arbeid, in het bijzonder gericht op de plaats waar de opgeheven gemeente was gevestigd.⁴ De opgeheven gemeente krijgt inspraak over deze bestemming. Mocht er aan deze mogelijkheid 1 bij nader inzien bezwaren kleven, dan is een mogelijkheid 2 dat de gemeente niet in juridische zin samengevoegd maar simpelweg ophoudt te bestaan. Gemeenteleden van de opgeheven plaats die geen keuze maken voor een andere gemeente, worden ingeschreven in het landelijk register onder vermelding: lid van de voormalige gemeente X. Het gaat hierbij om een noodmaatregel, waarbij gemeenteleden voorlopig worden 'bewaard' in de landelijke registratie, totdat zij weer een keuze maken om met een gemeente mee te leven. Het eventuele vermogen van de opgeheven plaats valt toe aan de regionale classis en wordt geheel bestemd voor de missionaire en pastorale arbeid, in het bijzonder gericht op de plaats waar de opgeheven gemeente was gevestigd⁵. Ook in dit geval krijgt de opgeheven gemeente inspraak over de bestemming⁶.

Of nu mogelijkheid 1 of 2 zijn beslag krijgt, duidelijk is dat de kerkelijke vermogens die eventueel over zijn in principe ten goede komen aan de voortgaande presentie van de kerk in het gebied van de gemeente. Het is geormerkt geld, dat aangewend wordt voor stimulering van het kerkelijk leven in de regio waarbij met name aan missionaire activiteiten gedacht moet worden, maar ook aan toerusting van bijvoorbeeld een huisgemeente. Enerzijds zal het voor betrokken leden van de betreffende gemeenten een bittere pil zijn dat zo geld en goederen onttrokken worden aan het kerkzijn zoals het wellicht eeuwen op een bepaalde plaats zijn beslag heeft gekregen. De rouw hierover mag niet worden gebagatelliseerd. Anderzijds mogen zij en wij hopen en verwachten dat er oog zal zijn voor de kansen voor de voortgang van de evangelieverkondiging in het gebied.

3.5 Nieuwe initiatieven

Op plaatsen waar de kerk niet meer op reguliere wijze aanwezig is, kunnen andere vormen van kerk-zijn ontstaan. Te denken valt aan leefgemeenschappen, huisgemeenten, pioniersplekken of andere, 'lichtere' vormen van kerk-zijn.

Een huisgemeente is een kleinschalige gemeenschap van mensen die samenkomen om te vieren, te leren en te dienen, zonder dat hier regulier een predikant of kerkelijk werker met bevoegdheid van een predikant aan is verbonden. Het praktiseren van zo'n nieuwe vorm vraagt veel. De dynamiek is anders. Hoe ga je om met de Bijbel in een huisgemeente, wat betekent het dat er niet vanaf de kansel een preek tot je komt, hoe blijf je je deel weten van het grotere geheel van de kerk? Eenvoud is een belangrijk kenmerk van een huisgemeente. Er is onderling pastoraat en diaconaat. Gehoopt mag worden op een missionair bewustzijn of de groei daarvan.

Bij de vorming van een huisgemeente of andere vorm van kerk-zijn ligt er een taak voor de regio. Die kan opgedragen worden aan een predikant in het gebied die gaven en deskundigheid heeft om betrokken leden en de leiding van een huisgemeente toe te rusten. Het is denkbaar dat

⁴ Het ligt in de rede dat deze oormerking aan een termijn van jaren gebonden is. Wel dienen diaconale gelden blijvend voor diaconaat bestemd te worden.

⁵ Zie noot 3

⁶ Wie zich als lid van de Protestantse Kerk op het grondgebied van een "Open Plek-gemeente" vestigt, wordt op basis van een SILA- of kerkelijke mutatie automatisch ingeschreven, hetzij in de samengevoegde gemeente (mogelijkheid 1), hetzij in de landelijke ledenadministratie op de wijze zoals geformuleerd in mogelijkheid 2. Vanuit de gedachte dat een nieuw gemeentelid enerzijds pastorale zorg van een gemeente kan vragen, maar anderzijds ook op verschillende manieren aan die gemeente kan bijdragen, is er veel voor te zeggen om het eerste contact vanuit een buurgemeente(n) van de opgeheven gemeente te laten leggen (in mogelijkheid 1 is dat de samengevoegde gemeente). In LRP kan een voorziening worden getroffen waardoor deze buurgemeente(n) een melding krijgt van een vestiging van een nieuw-ingekomene. De ledenadministrateur kan dan vanuit LRP een op de plaatselijke situatie toegesneden brief produceren, waarin onder andere de alternatieven (zowel binnen als buiten de Protestantse Kerk) worden genoemd. Is hiervoor ter plaatse niet de werkracht aanwezig, dan kan een en ander ook vanuit het LRP-team worden verzorgd. De geregistreerden die op basis van de brief een keus kenbaar maken, worden door het LRP-team naar de betreffende gemeenten overgeschreven, voor zover deze onderdeel zijn van de Protestantse Kerk.

een van de leden van deze huisgemeente ouderling wordt van de kerkenraad van de predikant die de begeleiding op zich neemt van deze huisgemeente (Wanneer voor 'mogelijkheid 1' van hierboven gekozen wordt, kan dat de samengevoegde gemeente zijn, maar dat is geen must).

Wanneer er in een gebied meerdere huisgemeenten ontstaan, wordt bevorderd dat er op gezette tijden een gezamenlijke viering of onderlinge ontmoeting plaatsvindt. Het is ook goed voorstelbaar dat leden van een huisgemeente van tijd tot tijd aanschuiven bij de viering in een van de gemeenten in het gebied. In de toekomst kan, zeker in bepaalde streken in Nederland, zo een netwerk van huisgemeenten ontstaan, die verbonden zijn met een gemeente in het gebied. Aan deze regiogemeente zijn predikanten en kerkelijke werkers verbonden, die verantwoordelijkheid dragen voor de kerkelijke presentie in het gebied.

Een andere mogelijkheid) is het ontstaan van een pioniersplaats of leefgemeenschap. Het model van de 'classis nieuwe stijl' en in het bijzonder zijn voorzitter kan een stimulerende rol vervullen bij het laten ontstaan van nieuwe vormen van kerkzijn. Hij of zij kan eraan bijdragen dat een cultuur ontstaat waarin 'ja' wordt gezegd tegen mensen met missionair verlangen én dat kansen in de regio invulling krijgen door daar de goede mensen aan te verbinden. De regio heeft daarbij de bevoegdheid om missionaire initiatieven ruimte te geven. Het verdient daarom aanbeveling dat elke regionale classis een missionaire werkgroep heeft. Deze kan ondersteund worden door de Landelijke Diensten Organisatie. Wanneer er grotere 'open plaatsen' ontstaan, zal, het liefst in oecumenisch verband, bezien moeten worden of een missionair predikant uitgezonden kan worden. Het gaat om een tijdelijke zending, waarbij o.a. gebruik gemaakt kan worden van geormerkt geld voor de opbouw en het missionaire werk in het gebied van de regio. In plaats van de regionale classis als initiatiefnemer kan dit ook gebeuren vanuit de hierboven genoemde 'gemeente in het gebied' die ook al verantwoordelijkheid neemt voor de huisgemeenten. Er hoeft niet steeds voor één het hetzelfde model gekozen te worden.

Bij dit alles zal een open oog moeten zijn voor de waarde die huisgemeenten, leefgemeenschappen en pioniersplaatsen voor de kerk en haar reguliere uitdrukkingsvormen kunnen hebben. Het is niet alleen verlies wanneer in plaats van een reguliere een andere vorm van kerk-zijn ontstaat. Het kan zijn dat juist hierdoor een meer geconcentreerd zoeken naar God in de vorm van een toegewijd leven ontstaat of het 'eigenaarschap' van de leden een meer uitgesproken vorm heeft.

4 Predikant en mobiliteit

4.1 Predikant en de betekenis van mobiliteit

In dit hoofdstuk wordt nader ingegaan op het gesprek tussen predikant, kerkenraad en voorzitter van de classis. Daarbij is het onderwerp van dit gesprek de vraag hoe predikant en gemeente het evangelie van Christus dienen vanuit een gemeenschappelijke roeping. Met de introductie van de figuur van de voorzitter van de regionale classis wordt hierop ingezet. In de kerk van de toekomst gaat het om de dienst aan het evangelie. Al het andere is hierop gericht. Hoewel in dit hoofdstuk vooral nader wordt ingegaan op mobiliteit, moet dat niet de suggestie wekken als zou dit het speerpunt zijn van de genoemde gesprekken.

Wel hoort mobiliteit bij de kerk en bij de inzet van predikanten. Het is dus geen doel op zich. Het is ook niet een antwoord op een probleem en suggereert evenmin dat predikanten problematisch zijn. Het krijgt een extra lading in de veelal postchristelijke en missionaire situatie waarin de kerk verkeert. Dat is een tijd waarin wij meer dan voorheen beseffen dat de kerk 'onderweg' is en geen onderdeel is van welk gevestigd bestand dan ook. Dat maakt dat mobiliteit van predikanten, die er altijd is geweest, een aangelegen thema is. Deze mobiliteit hoort bij de flexibiliteit van een kerk onderweg.

Mobiliteit is gegeven met het predikantschap. Het ambt van predikant is voor het leven, de binding van een predikant aan een gemeente is tijdelijk. Daarom komt in het kader van de roeping van predikant en gemeente en de ontwikkeling van de gemeente en de predikant te eniger tijd het gesprek over de voortzetting van de verbinding dan wel het vertrek van de predikant ter sprake. Daarbij wordt gekeken naar de match van de gemeente en de predikant, naar wat de gemeente nodig heeft en wat voor de predikant met het oog op zijn of haar ontwikkeling goed is. Dat is niet een nieuw of onverwacht onderwerp. Al bij aanvang van een verbinding van een predikant aan een plaatselijke gemeente is voor alle betrokkenen duidelijk dat de verbinding voor een beperkte tijd zal zijn en worden afspraken gemaakt om zorgvuldig én vrijmoedig de aard en kwaliteit van de verbintenis tussen gemeente en predikant met enige regelmaat aan de orde te stellen. Dit kan in een beroepsbrief ook expliciet worden opgenomen.

Het thema over kwaliteit en duur van de verbintenis heeft zijn plaats in het gesprek tussen predikant en kerkenraad. Het heeft ook zijn plaats in de driehoek voorzitter classis – kerkenraad – predikant. In de volgende paragrafen volgen wat nadere kwalificaties voor deze gesprekken.

De duur van de verbinding tussen predikant en gemeente is niet in zijn algemeenheid te bepalen. Er spelen zoveel factoren een rol, dat een generale regeling ongewenst is. De kerkorde stelt nu wel dat deze verbinding minimaal voor vier jaar wordt aangegaan. Er is geen maximumtermijn. Gesprekken in de synode hebben duidelijk gemaakt dat aan zo'n maximumtermijn bezwaren kleven, zeker wanneer deze rigide wordt gehanteerd, omdat daarmee met bijzondere omstandigheden geen rekening gehouden wordt. Wel is de termijn van 12 jaar geopperd als een inzichtelijke eindtermijn. Dit naar analogie van de maximale ambtstermijn van ambtsdragers van de plaatselijke gemeente. Ambtswerk op een bepaalde plaats is eindig. Een periode van 12 jaar geeft ruime gelegenheid tot dienstwerk. Het geeft aan de predikant de mogelijkheid gedurende het predikantschap meerdere gemeenten te dienen. Het geeft aan de gemeenten de gelegenheid gediend te worden door weer een andere predikant. Ook een gemeente verandert en een andere tijd kan een ander type predikant vragen. Voorgesteld wordt deze 12 jaar als een *richttermijn* te beschouwen voor een maximale ambtstermijn in een gemeente. Gemeente en predikant kunnen hiervan afwijken en besluiten langer aan elkaar verbonden te willen blijven, bijvoorbeeld vanwege bijzondere omstandigheden in de gemeente. In andere gevallen stelt de predikant zich actief op in het vinden van een nieuwe beroeping.

Wanneer in de toekomst van deze 12 jaar als richttermijn wordt uitgegaan, is hiermee op geen enkele manier een diskwalificatie gegeven aan al die predikanten die in verleden en heden een gemeente langer hebben gediend. Velen hebben dit gedaan met trouw en toewijding en hun

ambtswerk is voor velen tot zegen geweest en is dat nog. Dat laat onverlet dat naar de toekomst toe er redenen zijn om met een richttermijn te werken.

4.2 Handreiking voor de gesprekken over de kwaliteit van de verbintenis tussen gemeente en predikant en eventuele mobiliteit van de predikant⁷

Als het gaat om de jaargesprekken tussen gemeente en predikant

- Predikant en gemeente spannen zich in om de jaargesprekken vruchtbaar en plezierig te maken (vgl. de regeling jaargesprekken).
- Regelmatig komt in het jaargesprek het vraagstuk van de aard en kwaliteit van de verbinding tussen gemeente en predikant aan de orde. Aandachtspunten:
 - gesprek vindt plaats tussen een afvaardiging van de kerkenraad en de predikant,
 - respectvolle, zorgvuldige en vrijmoedige reflectie op de missie van de gemeente, de roeping van de predikant en de 'wederzijdse toegevoegde waarde',
 - terugblik en vooruitblik. Bij deze vooruitblik heeft ook de vraag naar de toekomst van het dienstwerk van de predikant een plaats.

Nader over gesprekken tussen de voorzitter van de classis, gemeente en predikant

- Minimaal één keer in de vier jaar vindt een bezoek plaats van de voorzitter classis met de predikant en gemeenten. Daarbij worden vreugden, zorgen en dilemma's gedeeld. Het staat de voorzitter classis vrij om in gesprek met (vertegenwoordigers van) de kerkenraad door te vragen naar de kwaliteit van het gemeentelieven en de relatie tussen gemeente en predikant.
- De voorzitter classis en de predikant hebben een openhartig en pastoraal gesprek over het functioneren van de predikant en de gemeente. Het staat voorzitter classis daarbij vrij zo nodig door te vragen naar het welbevinden van de predikant en de kwaliteit van de relatie met de gemeente. Doet de gemeente een optimaal appel op de sterke kanten van de predikant?
- In de vierjaarlijks gesprekken zoals hierboven omschreven komt de vraag aan de orde of ieder verwacht dat de verbinding de komende jaren nog vruchtbaar zal zijn. Dit is geen taboevraag maar een normale vraag die hoort bij de aard van de verbinding tussen predikant en gemeente. Dat is immers in principe een tijdelijke verbinding. Vergelijk hiermee ook de ambtstermijnen bij een plaatselijke ambtsdrager: na vier jaar en na acht jaar dient zich een moment aan waarop de vraag naar continuering expliciet gesteld wordt.
- Ruim voor de twaalf jaar verstreken zijn, wordt de vraag op tafel gelegd of er aanleiding is van de richttermijn af te wijken het dienstverband met twaalf jaar als voltooid te beschouwen. Wanneer deze redenen (van beide zijden) niet worden gevonden, is het duidelijk dat de predikant zich uiterlijk na 12 jaar actief beroepbaar stelt.

Van alle gesprekken worden verslagen gemaakt volgens een vast format en bewaard door de kerkenraad en het moderamen van de classis.

4.3 Kansen voor mobiliteit

- De voorzitter van de classis bouwt kennis op van de regio en ontwikkelt inzicht in het reilen en zeilen van gemeenten, haar kracht, potentie en eventuele behoefte aan extra aandacht, mogelijkheden van samenwerking met andere gemeenten en daarbij passende inzet van predikanten. Mobiliteit van predikanten gaat immers samen op met flexibiliteit van gemeenten.
- De voorzitter van de classis neemt deze inzichten mee in de gesprekken met kerkenraad en predikant over eventuele mobiliteit van de predikant en kan gevraagd en ongevraagd

⁷ In deze handreiking is uitgegaan van een zelfstandige plaatselijke gemeente. Nader moet worden bekeken hoe het gesprek wordt ingeregeld in het geval van een gemeente met wijkgemeenten.

adviseren over mogelijk te ondernemen acties. Hierbij wordt ook gebruik gemaakt van de dienstverlening van het Team mobiliteit van de Protestantse Kerk⁸.

- De voorzitter van de classis kan onderzoeken of predikanten en gemeenten willen meewerken aan 'ruil' van predikanten binnen de classis.
- In samenwerking met het beraad van voorzitters van de classis en de predikant voor het Beroepingswerk van het team Mobiliteit wordt ruiling buiten de regio onderzocht.
- Cursussen en coaching kunnen predikanten vormen en toerusten met het oog op hun roeping en mobiliteit, en ook voor werk aan de rand van en buiten de kerk.
- De predikant richt zich tot het Team Mobiliteit en beweegt zich actief op de 'arbeidsmarkt'. Daarin speelt o.a. het kerkordelijk voorgeschreven advies door het Team mobiliteit aan vacante gemeenten een rol.
- Een predikant meldt zich aan bij de Mobiliteitspool om ingezet te worden als ambulante predikant, binnen of buiten de eigen regio.

Bij besluiten inzake mobiliteit worden de persoonlijke omstandigheden van de betreffende predikant meegewogen. De voorzitter van de classis zal met behulp van het Team Mobiliteit van de Dienstenorganisatie van de Protestantse Kerk de predikant zoveel mogelijk faciliteren op weg naar een nieuwe passende verbinding (en het moment daarvan) die ook past bij de omstandigheden van de predikant.

Een gemeente is nog steeds gehouden passende woonruimte aan te bieden aan de predikant. Wel wordt de domicilieplicht van de predikant wordt afgeschaft. Er is een werkplek voor de predikant in de gemeente beschikbaar. Een predikant dient zijn werkplaats wel tijdig te kunnen bereiken. Maximaal drie kwartier is hiervoor een richtlijn. In de onderhandelingen in het GOP zal bezien moet worden of predikanten vergoeding krijgen voor woon-werkverkeer en of ze een verruimde verhuiskostenvergoeding krijgen.

Zoals eerder gesteld: mobiliteit heeft alles met flexibiliteit te maken. Flexibiliteit betekent ook dat gemeenten in een gebied zoeken naar mogelijkheden om predikanten te delen, zodat er in de toekomst voldoende mogelijkheid voor fulltime predikantschap overblijft. Een goede uitoefening van het predikantschap is niet gebaat bij alleen maar deeltijd plaatsen.

4.4 Hoe verder na 12 jaar: twee scenario's

De vraag hoe in de kerk om te gaan nadat de termijn van 12 jaar is afgelopen, is geen gemakkelijke. Er zijn verschillende scenario's besproken, die soms voortborduren op wat eerder in de kerk op dit terrein naar voren is gebracht. Van de mogelijke scenario's worden er hier twee beschreven, waarbij in beide gevallen voor- en nadelen worden benoemd.

4.4.1 Scenario A

Na 12 jaar bezinnen kerkenraad en gemeente zich op hun profiel en beleid na jaar 12. Wanneer predikant en gemeente met elkaar verder willen gaan, wordt elke vier jaar bezien of verdere verlenging van de uitzonderling op de regel wordt toegepast. In andere gevallen vindt de predikant rond de periode van 12 jaar een andere gemeente of werkkring (zie 'kansen voor mobiliteit').

Ook al verdient het aanbeveling dat op het einde van de 12 jaar wordt geanticipeerd, is het goed mogelijk dat een predikant niet meteen na 12 jaar een nieuw dienstverband heeft gevonden. Een uitlooptijd is gewenst. Een uitlooperperiode van 18 maanden is daarbij redelijk. Mocht de predikant na deze periode nog geen ander werk hebben, komt hij of zij in aanmerking voor een wachtgeldregeling.

Bij invoering van dit systeem wordt een overgangsmaatregel getroffen. Predikanten die op het moment van invoering langer dan 7 jaar in hun gemeente staan, kunnen nog 5 jaar verbonden blijven aan hun gemeente (met vervolgens de genoemde uitlooptijd). Verder geldt als algemene

⁸ Wellicht kan in het Team Mobiliteit een ambtsdrager worden aangewezen voor het geheel van de kerk die de thematiek van verbinding predikant-gemeente behartigt en daarmee ook de voorzitters van de classes ontlast en ondersteunt.

regel dat predikanten die na 12 jaar niet langer dan 5 jaar voor de AOW-datum zitten, niet verplicht kunnen worden een gemeente los te laten.

Werkeloosheid door afloop van de 12-jaarstermijn zonder nieuwe beroeping betekent onvrijwillige werkeloosheid. Voor die gevallen is er een wachtgeldregeling. Daarvoor zal in ordinantie 3 een nieuwe bepaling opgenomen moeten worden (losmaking wegens einde maximale standplaatsduur). En daarvoor zal in het Georganiseerd Overleg Predikanten een wachtgeldregeling afgesproken moeten worden. In de bijlage is een indicatie gegeven van de kosten die een dergelijke regeling met zich mee zal brengen.

Voor- en nadelen

Voordeel van deze regeling is, dat hij voor iedereen geldt en dus duidelijkheid schept. De doorstroming van predikanten is ermee gegarandeerd en gemeenten kunnen na een periode van 12 jaar (met uitlooptijd) weer een nieuwe predikant beroepen. Meer mobiliteit is goed voor dienstdoende predikanten die graag een beroep zouden willen ontvangen en schept waarschijnlijk ook meer kansen voor proponenten om een beroep te krijgen.

Nadeel is dat er een verandering in de huidige arbeidsrechtelijke positie van de predikant optreedt. Een verbinding die niet gelimiteerd is wordt nu veranderd in een gelimiteerde en dat is een ingrijpende verandering. Vooral ook omdat de invoering van deze regeling de mogelijkheid geeft dat predikanten onvrijwillig werkeloos kunnen geraken. De dreiging dat dit kan geschieden kan een nadelig effect hebben op het welbevinden van predikanten. Verder moet de vraag gesteld worden hoe de keuze voor het predikantschap als een ambt voor het leven zich verhoudt tot de mogelijkheid werkeloos te worden. Daarbij moet wel aangetekend moet worden dat je in het onderhavige geval wel predikant van de kerk blijft.

Een overweging bij dit scenario zijn de kosten voor het vangnet die met deze regeling gepaard gaan. De vrijheid voor de gemeenten die dit betreft om weer een predikant te kunnen beroepen, betekent een opslag in de bezettingsbijdrage voor alle gemeente. Hierbij dient wel bedacht te worden dat ook andere scenario's kosten met zich mee kunnen brengen.⁹

4.4.2 Scenario B

Na 12 jaar bezinnen kerkenraad en gemeente zich op hun profiel en beleid na jaar 12. Wanneer predikant en gemeente met elkaar verder willen gaan, wordt elke vier jaar bezien of verdere verlenging van de richttermijn van 12 jaar wordt toegepast. In andere gevallen stelt de predikant zich actief op om een beroep te ontvangen van een andere gemeente of een andere werkkring te zoeken (zie 'kansen voor mobiliteit'). Hij of zij geeft in een plan aan hoe dit na te streven. Dit plan wordt voorgelegd aan de classicale vergadering. De betreffende predikant kan erop worden aangesproken serieus werk van de uitvoering van dit plan te maken. Wanneer dit - ook na aansporing - achterwege blijft, kan dit een rede zijn voor losmaking. In andere gevallen blijven gemeente en predikant aan elkaar verbonden tot de predikant afscheid neemt vanwege het aanvaarden van een nieuwe beroeping of het vinden van een nieuwe werkkring. Dit kan het nodige vragen van predikant en gemeente en verdient aandacht, onder andere van de voorzitter van de classicale vergadering.

Voor- en nadelen

Voordeel is dat niet ingegrepen wordt in de arbeidsrechtelijke positie van de predikant. Er is geen 'dwang'. De kosten zullen beperkt zijn, waarbij wel aangemerkt moet worden dat het uitblijven van een beroep een verhoogde kans op losmaking geeft. Daar zijn kosten aan verbonden.

Een nadeel is, dat het signaal toch opgevat kan worden als 'boterzacht', en dat er wellicht predikanten zijn die onvoldoende gemotiveerd worden om naar een nieuwe beroeping uit te zien. Belangrijkste nadeel is dat de binding tussen gemeente en predikant langer kan worden gecontinueerd dan door de gemeente gewenst wordt. De gemeente komt daarmee niet tot een gewenste beroeping van een nieuwe predikant. Ook kan, ondanks goede bedoelingen over en weer, de verhouding tussen predikant en gemeente verstoord raken.

⁹ Zie verder de bijlage

4.4.3 Voorstel

Het moderamen is van mening dat een keuze voor scenario A en scenario B nadere reflectie en overleg vraagt. Gezien de regels die gelden in het arbeidsrecht zoals gangbaar in onze samenleving, kan niet zomaar voor scenario A gekozen worden. Dat scenario vraagt nader overleg met belanghebbende, met name met predikanten (de Bond van Nederlandse Predikanten). Verdere reflectie zal wellicht een mengvorm van scenario A en B opleveren. Zo'n mengvorm zou ook kunnen zijn om bij nieuwe verbindingen scenario A toe te passen en bij bestaande scenario B. Dit creëert echter wel twee categorieën contracten, wat als een nadeel kan worden uitgelegd.

Het voorstel van het moderamen is om de beleidsvoornemens met betrekking tot het thema predikant en mobiliteit nader uit te werken volgens de hierboven geschetste scenario's A en B, in overleg met de Bond van Nederlandse predikanten en het georganiseerd overleg predikanten (GOP) en ander deskundigen in onze kerk. Een voorstel tot besluitvorming hierover wordt voorgelegd aan de generale synode van november 2016.

4.5 Verruiming kerkordelijke mogelijkheden voor tijdelijk dienstverband predikanten

De kerkorde kent de mogelijkheid van een tijdelijk dienstverband. Dit is geregeld in ord. 3-18, waar gesproken wordt over *bijzondere omstandigheden* als reden voor beperkt dienstverband. Een vorm van bijzondere omstandigheid is het fenomeen van het 'project' in de kerk en de gemeenten: een in de tijd afgebakend plan om te investeren in bijvoorbeeld het missionaire of diaconale werk, vaak ook op basis van een subsidie van een instantie buiten de gemeente, die een dergelijk project (tijdelijk) wil steunen. Tot op heden wordt niet als een 'bijzondere omstandigheid' gezien de situatie dat een gemeente voorziet dat men in ieder geval nog voor beperkte tijd een predikant voor een bepaalde werktijd kan betalen, zonder dat dit op langere termijn zeker is. In zo'n situatie zou dan solvabiliteit voor deze beperkte tijd afgegeven kunnen worden. Daarna zal opnieuw moeten worden bezien wat mogelijk is.

Bij de overweging hierover dient bedacht te worden:

- De kerk heeft een zorgplicht jegens haar predikanten: zij zorgt voor het levensonderhoud van haar predikanten. Zij doet dit zo ruimhartig als redelijk en mogelijk is. Korte dienstverbanden als doorsneepraktijk zijn daarom niet aan te bevelen.
- Toestemming geven voor een beroep van een predikant in tijdelijke dienst waarmee de laatste financiën worden uitgeput is geen verstandige benadering (daarom zullen Regionale Commissies voor Behandeling van Beheerszaken (RCBB's) ook nu die toestemming niet geven).
- De idee dat elke gemeente ten koste van alles een eigen predikant heeft, is niet houdbaar. De toekomst van de kerk zal steeds vaker zijn dat er regio's zijn, met een mix van gemeenten, huisk gemeenten en pioniersplekken die in een gezamenlijke inzet wordt bediend.
- Tot op heden krijgt een predikant na afloop van de tijdelijke dienst een wachtgeld, dat gedeeltelijk wordt gefinancierd uit de Centrale Kas, (een ander deel door de gemeente zelf), dus uit middelen die door alle gemeenten met elkaar zijn bijeengebracht. Als een gemeente alleen nog maar geld heeft voor een predikant in tijdelijke dienst betekent dit per definitie dat de predikant op termijn ten laste van de Centrale Kas zal komen. Dit laatste kan voorkomen worden door een opslag voor een tijdelijk dienstverband in te stellen.

Dit laat onverlet dat de mogelijkheid van een tijdelijk dienstverband verruimd kan worden. Dat kan door de term 'project' ruim te interpreteren. Een gemeente dient aan te geven hoe een tijdelijk dienstverband past bij werkzaamheden die een tijdelijk karakter hebben. Eén mogelijkheid kan hier echter al worden genoemd, namelijk dat aan de krimp situatie van de gemeente een 'project' tot sanering van de situatie kan worden verbonden. Daarnaast komt ruimte voor de situatie van een gemeente, die op grond van ervaring uit het verleden goed kan inschatten dat een eigen pre-

dikant weer de nodige inkomsten met zich mee zal brengen, ook al is dit op langere termijn niet zomaar te stellen.

Een andere mogelijkheid is die van de interim-klus. Dit veld wordt echter al bediend door het team van interim-predikanten, verbonden aan de dienstenorganisatie.

Verder dient de mobiliteitspool genoemd te worden. Deze werkt reeds met tijdelijke aanstellingen en er blijkt belangstelling voor dit model te zijn. Het is wellicht mogelijk via dit model het instrument 'tijdelijke dienst' breder in te zetten.

Predikanten die belangstelling hebben voor tijdelijke dienstverbanden vinden het wellicht aantrekkelijk om dit in het kader van de Mobiliteitspool te doen, omdat deze een bepaalde organisatorische inbedding kan geven. Ook gemeenten zien om verschillende redenen – beleid, financiële middelen – de tijdelijke optie vaak als positief. Of de Mobiliteitspool, gelet op de beperkingen van de Wet Flex en Zekerheid, veel op de lange termijn kan betekenen is dan de vraag. En natuurlijk zouden dan ook alle rechtspositionele aspecten van zo'n keuze duidelijk moeten zijn.

4.6 Bijlage

Mobiliteit is een waarde die ook financieel wat mag kosten. Wanneer gekozen wordt voor scenario B kan de mogelijk van losmaking (in de zin van KO Ordinantie 3.20) na 12 jaar verbinding niet worden uitgesloten. Omgekeerd zal scenario A mogelijk het aantal losmaking in de zin van Ordinantie 3.20 beperken. Uiteraard is de inzet dat zo weinig mogelijk predikanten in het zogenaamde vangnet terecht komen. Daarmee zullen de kosten beperkt blijven. Toch is het goed een indicatie te hebben van de kosten voor scenario A wanneer het (nog) niet gelukt om dit doel te bereiken. Daarom volgen hier enkele aannames en de daarmee gepaarde gaande kosten. Deze kosten komen overigens niet uit quotumgelden maar uit de bezettingsbijdrage.

Algemene aannames

1. Er komt een overgangsregeling waarbij alle predikanten die op de dag van invoering 7 jaar of langer in hun gemeente staan 5 jaar de tijd krijgen om een nieuwe standplaats of andere plek te vinden.
2. Na afloop van deze periode jaar (en structureel na afloop van de 12 jaar) krijgt de predikant nog 18 maanden om daadwerkelijk weg te komen.
3. Er komt een wachtgeldregeling die qua hoogte en duur gelijk is aan de wachtgeldregeling die nu geldt bij een losmaking wegens ongeschiktheid ter plaatse (ordinantie 3-20).
4. Een gemiddeld wachtgeld bij 18 periodieke verhogingen, 90% werktijd en 70% uitkering kost € 50.000 per jaar.

Initiële kosten (in overgangsperiode van 5 jaar + 18 maanden respijttijd)

Specifieke aannames

1. Er zijn in totaal ongeveer 2100 dienstdoende predikanten in de Protestantse Kerk werkzaam. Van hen is momenteel 380 predikant die 12 jaar of langer in hun gemeente staat.
2. Na de overgangsperiode van 5 jaren zijn er nog 300 predikanten die 12 jaar of langer in hun gemeente staan. De invoering van de nieuwe regeling leidt er in de overgangstermijn van 5 jaar dus toe dat er extra mobiliteit op gang komt.
3. Bij 50 van de 300 predikanten wordt bij wijze van uitzondering door de gemeente besloten dat zij voorlopig nog aan de gemeente verbonden blijven.
4. Van de resterende 250 predikanten zal de helft binnen de vervolgperiode van 18 maanden een nieuwe plek vinden.
5. De resterende 125 predikanten vallen in de wachtgeldregeling.
 - a. 30% van hen krijgt een wachtgeld van 8 maanden
 - b. 30% van hen krijgt een wachtgeld van 16 maanden
 - c. 30% van hen krijgt een wachtgeld van 24 maanden
 - d. 10% van hen krijgt een wachtgeld van 84 maanden.
6. Het gemiddeld aantal fte predikanten bedraagt de komende 6 jaren 1.320.

Berekening kosten

Bij bovenstaande aannames kosten de wachtgeldten bij de initiële invoering samen € 12.300.000. Dit geld kan in 6,5 jaar gespaard worden (5 jaar overgangstermijn + 18 maanden wegkومتijd). Per jaar betekent dit een bedrag van € 1.892.000. Per fte predikant betekent dit een bedrag van € 1.434 per jaar. Dit komt bovenop de bezettingsbijdrage van € 74.000 per jaar. Dat betekent een stijging van 1,93%. Het gaat hier om een kostenpost na de eerste vijf jaar van invoering die voor vijf jaar daarna kosten met zich meebrengt. Daarna vervallen deze (initiële) kosten.

Structurele kosten (na overgangperiode van 5 jaar + 18 maanden respijtjtd)Specifieke aannames

1. Er zijn momenteel 60 predikanten in het 11^e jaar van hun standplaats.
2. Na de overgangperiode is het aantal predikanten afgenomen en is er zoveel mobiliteit op gang gekomen dat er dan nog gemiddeld zo'n 45 predikanten in het 11^e jaar van hun standplaats zitten.
3. Bij 7 van de 45 predikanten wordt bij wijze van uitzondering door de gemeente besloten dat zij voorlopig nog aan de gemeente verbonden blijven.
4. Van de resterende 38 predikanten zal de helft binnen de vervolgperiode van 18 maanden een nieuwe plek vinden.
5. De resterende 19 predikanten vallen in de wachtgeldregeling.
 - a. 30% van hen krijgt een wachtgeld van 8 maanden
 - b. 30% van hen krijgt een wachtgeld van 16 maanden
 - c. 30% van hen krijgt een wachtgeld van 24 maanden
 - d. 10% van hen krijgt een wachtgeld van 84 maanden.

Berekening van de kosten

Bij bovenstaande aannames kosten de wachtgeldten op jaarbasis structureel € 1.833.000 per jaar. Per fte predikant betekent dit een bedrag van € 1.547 per jaar. Dit komt bovenop de bezettingsbijdrage van € 74.000 per jaar. Een stijging van 2,02%.

Conclusie

Bij het grote voorbehoud van de gekozen aannames kunnen we concluderend zeggen dat het termineren van de standplaatsen van predikanten vanaf het jaar van invoering (= jaar van ingang van de overgangstermijn) zo'n € 1.500 per jaar per fulltime predikant gaat kosten, waarbij zowel met initiële als met structurele kosten rekening is gehouden. De bezettingsbijdrage die bij het huidige prijspeil € 74.000 per fulltime predikant per jaar bedraagt, stijgt met 2% naar € 75.500.

5 Vereenvoudiging regelgeving en het back-to-basics brengen van de kerkorde, alsmede het beheer

5.1 Hoe brengen wij de kerkorde ‘back to basics’?

In Kerk 2025 staat voorop dat de veranderingen die in kerkorde en regelgeving in de komende tijd zullen worden doorgevoerd, ons helpen om weer toe te komen aan de kernen van kerk-zijn. Deze veranderingen moeten leiden tot *transparantie* tot op de kern van kerk-zijn, tot *ruimte* voor plaatselijke gemeenten om zelf vorm te geven aan hun organisatie en werkwijze en tot een *eenvoudige* kerkinrichting die op alle niveaus helder en uitvoerbaar is. Daarbij houden we in het oog dat het hart van de kerk klopt in de plaatselijke gemeente èn dat de gemeenten geroepen zijn samen kerk te zijn in onze samenleving en zorg te hebben voor elkaar.

Deze verandering krijgt haar beslag binnen de ‘DNA-structuur’ van onze kerk. Deze structuur wordt beschreven in de Romeinse Artikelen van de Protestantse Kerkorde. De kerkorde beoogt dat alle gemeente- en kerkvormen herleidbaar zijn tot op deze basisstructuur. Een en ander is in detail uitgewerkt in ordinanties, generale regelingen en uitvoeringsbepalingen. Zo komt de eenheid van de kerk mede tot uitdrukking in haar eenvormigheid, in al haar schakeringen. Omdat de kerkorde leefregels geeft die iedereen in de kerk raken, is in de kerkorde een zorgvuldige procedure voor het vaststellen en wijzigen van de kerkorde en ordinanties voorgeschreven.

Maar in een krimpende kerk als de onze worden veel bepalingen in de ordinanties in toenemende mate als een last ervaren. Er zijn steeds minder mensen en middelen om alle in detail voorgeschreven taken te doen vervullen. De pluriformiteit van gemeenten neemt toe en daarmee de wens om de gemeente naar eigen inzicht in te richten. Ook ervaren we de procedure van kerkorde- en ordinantiewijziging met verplichte consideratieronde door de classicale vergaderingen als zwaar en tijdrovend, ondanks de goede bedoeling daarvan.

5.1.1 Minder consideraties en meer ruimte voor gemeenten

Hoe kunnen we de opzet van de kerkorde en de daarin voorgeschreven wijzigingsprocedures ombuigen in de gewenste richting van ‘back to basics’?

Dit kan worden bereikt door in de ordinanties een beperkt aantal algemeen geldende kaderbepalingen op te nemen en alle verplichte voorschriften op detailniveau, voor zover nodig, onder te brengen in generale regelingen. Dit levert bij de huidige procedure van kerkordewijziging het voordeel op dat er veel minder vaak behoeft te worden geconsidereerd.¹⁰

Tegelijkertijd kan hierin de in Kerk 2025 gewenste vermindering van regeldruk worden meegenomen, zodat de gemeente meer vrijheid krijgt om haar structuur en werkwijze naar eigen inzicht in te richten.

In de *ordinanties* worden dan de thema’s vastgelegd die gaan over de ‘basics’ van kerk-zijn en de DNA-structuur van de kerk.

Algemeen geldende regels op uitvoeringsniveau worden opgenomen in *generale regelingen*. Deze betreffen onder meer vereisten voor een kwalitatief verantwoord bestuur en beheer (naar algemeen geldende maatstaven), rechtsbescherming van gemeenteleden en ambtsdragere en rechtsposities van professionals.

Verder worden door de kerk *modellen en richtlijnen* beschikbaar gesteld met ‘best practices’ van

¹⁰ Deze benadering verdient de voorkeur boven een andere denkbare oplossing, waarbij de huidige opzet van de kerkorde intact wordt gelaten, maar per (hoofdstuk van) ordinantie wordt bepaald of daarvoor al dan niet een consideratieronde verplicht is.

gemeenten en adviezen over veel voorkomende vraagstukken. Hiermee kunnen gemeenten zich spiegelen en daarmee hun voordeel doen bij de invulling van eigen speelruimte.

Deze formule kan ook worden toegepast op de regelgeving voor de meerdere ambtelijke vergaderingen, organen en colleges van de kerk en voor het leven en werken van de gemeente en de kerk.¹¹

5.1.2 Andere vorm van inspraak

Hierboven werd de huidige procedure van considereren verondersteld. Daarin is consideratie van classicale vergaderingen voorgeschreven voor een besluit van de synode tot wijziging van de kerkorde en ordinanties, een besluit om een uiting van de kerk aan te merken als uitdrukking van het belijden van de kerk (ord. 1-4) en een besluit tot vereniging met andere kerken (ord. 14-6). Ook moeten de classes worden gehoord over voorgenomen besluiten over bijzondere betrekkingen en associaties met andere kerken. Er zijn echter ook andere vormen van inspraak van het grondvlak denkbaar, die niet beperkt hoeven te blijven tot de classes. Te denken valt aan vormen van internetraadpleging, zoals bij overheid gebruikelijk is en zoals onze eigen breed uitgezette enquête in het kader van Kerk 2025 van vorig jaar. De synode zou deze mogelijkheid kunnen benutten om over bepaalde zaken vooraf advies te vragen aan het grondvlak. Hiermee wordt de afstand tussen synode en gemeente verkleind. Desgewenst kan aan deze vorm van raadpleging een kerkordelijke basis gegeven worden.

5.1.3 Geheel nieuwe kerkorde of herziening van de huidige?

Een en ander betekent een aanzienlijke wijziging van de huidige kerkorde die mogelijk ook de inhoudelijke samenhang van de verschillende onderdelen zal raken en soms zelfs een detail van de Romeinse Artikelen. Hierbij kan de vraag opkomen of het dan niet beter is om te gaan werken aan een geheel nieuwe kerkorde (inclusief Romeinse artikelen) die toekomstbestendig is. De huidige kerkorde is immers gebaseerd op verschillende kerkordetradities uit de vorige eeuw. Daarmee kon een basis worden gelegd voor de vereniging van de kerk in 2004. Nu we ruim 10 jaar verder zijn, kunnen we ons afvragen of deze kerkorde niet te zeer gedateerd is en de tijd niet rijp is voor een geheel nieuw ontwerp?

Daartegenin kan worden gebracht dat het nog maar 10 jaar geleden is dat de vereniging tot stand kwam, met alle pijn en moeite van dien. In de afgelopen jaren is de kerk deze ervaring te boven gekomen en groeide een nieuwe missionaire bewustwording. Kerk 2025 wil deze bewustwording aanwakkeren door de aandacht te richten op de basics van kerk-zijn en daarvoor de noodzakelijke ruimte te maken in de regelgeving. Het aanvatten van een principiële herziening van de kerkorde heeft het grote risico dat we in de komende jaren bezig zullen zijn met de organisatie en niet met de inhoud van kerk-zijn.

Gelet op het uitgangspunt van back to basics verdient het de voorkeur dat prioriteit wordt gegeven aan een herziening van de huidige kerkorde, zoals onder 5.1.1 wordt voorgesteld. Daarin kunnen allereerst alle onderwerpen uit deel II van Kerk 2025 en deze nota worden aangepakt: de structuur van de plaatselijke gemeente, het tussenniveau (inclusief visitatie), de (mobiliteit van) predikanten, de presentie van de kerk, het beheer en de kerkelijke rechtspraak. Uiteindelijk zullen ook de overige ordinanties hieraan moeten worden aangepast.

¹¹ Hoewel minder principieel maar in dit kader van praktisch belang, is de constatering dat in de kerkorde bepaalde aan elkaar verwante onderwerpen nu verspreid over verschillende ordinanties en regelingen worden behandeld waardoor het voor de gebruiker moeilijk is om de grote lijn te ontdekken en vast te houden. Het verdient aanbeveling om hierin vereenvoudiging aan te brengen.

5.2 Algemene kerkordelijke kaders voor de gemeente

In dit hoofdstuk richten wij de aandacht op de algemene kaders voor de *basisstructuur van de plaatselijke gemeente*. Daar klopt het hart van de kerk en komen de basics van kerk-zijn tot leven voor en door mensen.

We stellen voor om in *algemene kaderbepalingen* in de ordinanties de navolgende onderwerpen op te nemen: de ambten; de basistaken; de samenstelling van de kerkenraad; de verkiezing van ambtsdragers; rechten en plichten van gemeenteleden en ambtsdragers c.q. kerkenraad, het beheer (inclusief het onderscheid tussen diaconale en niet-diaconale middelen), de rechtspersoonlijkheid alsmede de plaatselijke regelingen van de gemeente. In de navolgende voorstellen is een evenwicht gezocht tussen het geven van ruimte aan gemeenten enerzijds en het bewaken van kwaliteit van gemeente-zijn volgens het DNA van onze kerk anderzijds.

5.2.1 Gemeente, ambt en kerkenraad

De gemeente bestaat uit gemeenteleden die samen het lichaam van Christus willen vormen in deze wereld. Zij zijn drager van 'het ambt van alle gelovigen' en samen geroepen tot lofprijzing van de Naam van de Heer en de dienst in de wereld (Art. IV-3 PKO). Aan de gemeente is van Christuswege het ambt van Woord en sacrament gegeven om haar te bepalen bij het heil en bij haar roeping in de wereld. Met het oog op deze dienst onderscheidt de kerk de 'bijzondere' ambten van predikant, ouderling en diaken, en andere diensten. (Art. V-1). De ambtsdragers zijn gemeenschappelijk verantwoordelijk voor de opbouw van de gemeente en vormen samen de kerkenraad die leiding geeft aan de gemeente (Art. V-2, VI-1 en 2). De kerkenraad neemt geen beslissingen in zaken die voor het leven van de gemeente van wezenlijk belang zijn, zonder de gemeenteleden daarin gekend en daarover te hebben gehoord. (Art. VI-5)

Volgens Kerk 2025 behoort deze ambtsstructuur tot het DNA van onze kerk. Daarom moet in de algemene kaders worden vastgelegd dat in elke gemeente alle ambten aanwezig moeten zijn, met dien verstande dat er naast een ouderling ook een ouderling-kerkentmeester is. Het beheer vraagt om specifieke deskundigheid en ervaring die niet per definitie bij ouderlingen aanwezig is. Bovendien is de koppeling tussen beleid en beheer binnen de kerkenraad van groot belang. De ambtsdragers vormen samen de kerkenraad.

5.2.2 Minimum aantal leden van een kerkenraad

Uit 5.2.1. kan worden afgeleid dat het absolute minimum voor het aantal leden van een kerkenraad wordt gesteld op vier (inclusief de ouderling-kerkentmeester). Alle ambten zijn dan vervuld. Vanuit het DNA van de kerk zou de kerkorde hiermee in principe kunnen volstaan. Met een kerkenraad van 4 leden komen de basistaken van de gemeente – prediking, pastoraat, diaconaat en beheer – tot hun recht.

Dit raakt echter ook het aspect van behoorlijk bestuur en beheer. Is het verantwoord, gezien de taken van een kerkenraad, om te veronderstellen dat het basiswerk van een kerkenraad kan worden gedaan met slechts 4 ambtsdragers? Aannemelijk is dat dit eerder uitzondering dan regel zal zijn. Het zal afhankelijk zijn van de aanwezige kwaliteit van de ambtsdragers en/of de mogelijkheid om het werk te delen met gemeenteleden in werkgroepen of commissies dan wel dat te delegeren aan professionals. In de komende jaren zullen gemeenten verder krimpen met als gevolg dat het zelfde werk door steeds minder mensen gedaan moet worden. De kwaliteit van het kerkenraadswerk komt daardoor in gevaar. Daarbij moeten we ook rekening houden met algemeen geldende kwaliteitseisen die vanuit de kerk en de samenleving worden gesteld aan het beleid en beheer van gemeenten en diaconieën.

Het verdient daarom aanbeveling om met het oog op de kwaliteit van het bestuur en beheer de lat hoger te leggen en in de algemene kaders vast te leggen dat de kerkenraad in de regel moet bestaan uit minimaal zeven leden (inclusief de predikant). Hiermee kan de werklast en verantwoor-

delijkheid worden gespreid over meerdere personen en bovendien worden voldaan aan de eis dat de diaconale en niet-diaconale geldstromen gescheiden worden gehouden.¹²

5.2.3 Aantal kerkenraadsleden in kleine(re) gemeenten¹³

Er zijn nu al veel kleine gemeenten die moeite hebben om hun kerkenraad op tal te houden. Dit zal in de toekomst alleen maar toenemen. Dit kan gevolgen hebben voor de kwaliteit van het kerkenraadswerk, het bestuur en het beheer. Het zou goed zijn als daarop vanuit de kerk wordt toegezien. Daarom wordt hier voorgesteld om in de algemene kaders te bepalen dat wanneer de kerkenraad structureel uit minder dan 7 leden bestaat, verplicht overleg plaats vindt met het moderamen van de classis - en, indien het ook het beheer betreft, met het regionale college voor de behandeling van beheerszaken (RCBB). Deze organen toetsen of de gemeente met een kleine kerkenraad in staat is om zelfstandig de basistaken van een gemeente behoorlijk te blijven verrichten. Zo nodig kunnen zij nadere voorwaarden stellen en/of het toezicht intensiveren. Voorts kan worden bepaald dat wanneer men qua aantal kerkenraadsleden structureel onder de vier is gedaald, het moderamen van de classis bevoegd is om - zo nodig - de gemeente te doen opnemen in een samenwerkingsverband of samen te voegen met een of meer andere gemeenten die daaraan willen meewerken, dan wel op te heffen indien dat kerkordelijk mogelijk wordt. De aanname hierbij is dat een gemeente met een kerkenraad van 4 ambtsdragers eigenlijk allen behoorlijk kan blijven functioneren binnen een samenwerkingsverband met een andere gemeente.

5.2.4 Quorum

De nu geldende regel voor het vereiste quorum in ord. 4-5-4 kan als algemeen kader worden gehandhaafd. Daarin wordt bepaald dat aanwezigheid van de helft van het aantal leden waaruit een kerkenraad, college of ander kerkelijk lichaam (bv. een moderamen) volgens de plaatselijke regeling dient te bestaan, is vereist voor het nemen van wettige beslissingen. Met het oog op kerkenraden 5 leden of minder verdient het aanbeveling daaraan toe te voegen dat voor het quorum van een kerkenraad het minimum wordt gesteld op drie leden.

Voor grotere kerkenraden is het soms juist weer bezwaarlijk om te voldoen aan deze bepaling dat minimaal de helft van de leden aanwezig moet zijn om te kunnen besluiten. Overwogen kan worden om gemeenten met een kerkenraad met een – nader te bepalen - grotere omvang ruimte te geven om in bepaalde gevallen van deze quorumbepaling af te wijken. Dit zou moeten worden vastgelegd in de plaatselijke regeling. In de plaatselijke regeling kan ook een regeling worden opgenomen voor het nemen van tussentijdse beslissingen via de digitale weg. Voor een en ander zou een landelijk model kunnen worden opgesteld.

5.2.5 Verkiezing van ambtsdragers en colleges

In de kerkorde is nu bepaald dat de roeping tot het ambt geschiedt in een verkiezing door de gemeente en dat het ambt uitsluitend wordt vervuld door hen die daartoe naar de orde van de kerk geroepen zijn, belijdenis van het geloof hebben afgelegd en in het ambt zijn bevestigd.(Art. V-4 en 5). Deze bepalingen raken de presbyteriale kern van kerk-zijn en moeten dus ook zichtbaar worden in elke gemeente.

In de huidige ordinantie 3-2 is een evenwichtige regeling betreffende stemrecht en verkiesbaarheid opgenomen waarin o.m. is bepaald dat elke gemeente afzonderlijk kan beslissen of ook

¹² Voor wijkkerkenraden geldt volgens ord. 3-6-3 nu een minimum van 6 leden (incl predikant). Er kan worden volstaan met 1 ouderling-kerkrentmeester en 1 diaken minder dan het huidige minimum van 8. In een gemeente met wijkgemeenten worden de diaconale en niet-diaconale beheerszaken verricht door de gezamenlijke colleges op het niveau van de algemene kerkenraad. Nader moet worden gezien of deze bepaling in stand moet blijven, mede in het licht van wat in hoofdstuk 5.3 geschreven wordt over de gemeenten met wijkgemeenten.

¹³ In de huidige kerkorde wordt het getal van 300 gemeentelieden gehanteerd als grens tussen een gemeente van normale grootte en een kleine(re) gemeente, zoals in ord. 3-6-4 (kleinere kerkenraad dan normaal) en 3-27-4 (dienstwerk van predikant wordt verricht door beroepbaar of emeritus-predikant). Aangenomen wordt dat de toekomstige regionale classis de ruimte krijgt om zelf te bepalen wanneer een gemeente met een kleinere kerkenraad dan 7 leden niet meer zelfstandig kan blijven.

doopleden tot de stemgerechtigde leden behoren en kunnen worden verkozen als ambtsdrager (niet-predikant). In ordinantie 9-5-4 is bepaald dat de tot ambtsdrager verkozen doopleden worden opgenomen onder de belijdende leden door beantwoording van een daartoe strekkende vraag bij hun bevestiging tot ambtsdrager. In art. 6-4 van de generale regeling voor het gastlidmaatschap is een soortgelijke bepaling voor gastleden opgenomen (gedoopte leden van bepaalde andere kerken in Nederland die als gastlid zijn opgenomen in het ledenregister van een gemeente). In ordinantie 11-2-3 is verder bepaald dat kerkrentmeesters die geen ouderling zijn door de kerkenraad uit de leden van de gemeente kunnen worden benoemd. Al deze bepalingen kunnen als algemeen kader worden gehandhaafd.

In de huidige kerkorde zijn degenen die zijn ingeschreven in het register van niet-gedoopte kinderen van gemeenteleden en van hen die blijken van hun verbondenheid met de gemeente (ord. 2-8) , niet stemgerechtigd. Overwogen zou kunnen worden om gemeenten de ruimte te geven om in de plaatselijke regeling hiervoor een mogelijkheid te openen, naar analogie van ord. 3-2.

De verkiezingsprocedure voor ouderlingen en diakenen (en kerkrentmeesters niet-ouderling) wordt nu dwingend voor alle gemeenten voorgeschreven in ord. 3-6, maar kent in de praktijk veel varianten. Daarom zou de verkiezingsprocedure beter kunnen worden vastgesteld door plaatselijke gemeente zelf, naar een door de kerk opgesteld model.

In de algemene kaders moet, gelet op het bepaalde in art. V-4 PKO, wel worden bepaald dat in de verkiezingsprocedure van elke gemeente een bepaling wordt opgenomen over de wijze waarop de gemeenteleden betrokken worden in de verkiezing van de ambtsdragers. Ook de huidige bepaling over de bezwaarprocedure moet worden gehandhaafd (ord. 3-8 t/m 10).

5.2.6 Ambtstermijnen

De plaatselijke gemeente is gebaat bij zoveel mogelijk flexibiliteit in het bepalen van de zittings-termijnen van lid van een kerkenraad en college. Veel is afhankelijk van de beschikbaarheid van mensen, de aard van de taken en de duur van projecten. Daarbij moet enerzijds de continuïteit van het gemeentewerk worden gewaarborgd en anderzijds worden voorkomen dat dezelfde personen te lang een stempel drukken op het beleid en het beeld ontstaat dat het ambt een functie is voor het leven. Met het oog daarop is het van belang dat er in de algemene kaders wordt opgenomen dat de totale zittingstijd van een ambtsdrager of lid van een college minimaal 2 en maximaal 12 jaar achtereen bedraagt. De huidige bepaling in ord. 3-7-1 dat men voor het eerst wordt verkozen voor een termijn van maximaal 4 jaar, waarna men telkens terstond aansluitend herkiesbaar is voor een per geval door de kerkenraad vast te stellen termijn van tenminste 2 en maximaal 4 jaar, blijft gehandhaafd.

5.2.7 Plaatselijke regeling

Om gemeenteleden recht te doen in hun roeping en taak en met het oog op een transparante organisatie, wordt bepaald dat de kerkenraad een plaatselijke regeling vaststelt voor het leven en werken van de gemeente, na overleg met de gemeenteleden, zoals nu in Ord. 4-7 en 4-8-7 wordt beschreven. Deze regeling wordt ter kennisname toegezonden aan de regionale classicaal vergadering. Deze regeling bevat ten minste een regeling voor de samenstelling van de kerkenraad en de colleges, de verkiezing van ambtsdragers en leden van colleges, de werkwijze van de kerkenraad en de vermogensrechtelijke zaken (diaconaal en niet-diaconaal). Deze regeling wordt ingericht naar een model van de kerk. Gemeenten hebben de vrijheid van dit model af te wijken, mits wordt voldaan aan de algemene kaders. In deze regeling wordt in elk geval een bepaling opgenomen over de wijze waarop de regeling op verzoek van gemeenteleden kan worden gewijzigd. Geschillen over de uitleg van de regeling worden voorgelegd aan het college voor de behandeling van bezwaren en geschillen.

5.2.8 Suggestie

In het kader van Kerk 2025 en de beleidsontwikkeling van de dienstenorganisatie is de gedachte opgekomen om in de kerkordelijke vormgeving voortaan onderscheid te maken tussen de plaatselijke geloofsgemeenschap en de plaatselijke gemeente. Dit naar analogie van het voorbeeld van de Reformed Church in America, die onderscheid maakt tussen 'local communion' en 'local

church'. Dit zou kunnen helpen in de beleidsontwikkeling voor samenwerking van gemeenten. Misschien zou de kramp die daarbij optreedt, met name bij kleine gemeenten die moeite hebben met het opgeven van hun kerkplek en juridische zelfstandigheid door een fusie, daardoor kunnen worden tegengegaan. Dit onderscheid zou ook kunnen helpen om in de 'lege plekken' die mogelijk door opheffing van te kleine gemeenten ontstaan, opnieuw in te vullen met een vorm van 'communion' zonder dat er een kerkenraad is. Overwogen zou kunnen worden om deze gedachte nader te onderzoeken.

5.3 Gemeenten met wijkgemeenten

In de nota Kerk 2025 (II.1.1. pag. 16) worden twee manieren geschetst waarop de verhouding tussen AK en WKR kan uitpakken:

- het primaat ligt bij de wijkkerkenraad (WK)
- het primaat ligt bij de algemene kerkenraad (AK)

Er worden 5 opmerkingen verwoord die illustreren dat in de praktijk niet altijd duidelijk is hoe de bevoegdheidsverdeling in de praktijk uitwerkt. Gepleit wordt voor (meer) helderheid in die verdeling met als criteria: eigenaarschap, eenvoud (vergaderdruk), samen kerkzijn en helder en krachtig bestuur. Dit kan leiden tot radicalere invulling van elk van beide modellen.

In onze kerk zijn momenteel in 130 gemeenten met een algemene kerkenraad.

De toepassing van dit model is gevarieerd:

- gemeente met één wijkgemeente en daarnaast één wijkgemeente van bijzondere aard (wba), die samenkomen in de AK
- gemeenten met 2 wijkgemeenten (soms van verschillende modale ligging)
- gemeenten met 3 of 4 wijkgemeenten al dan niet met 1 of meer wba's.
- gemeenten met 5 of meer wijkgemeenten

Het aantal in wijkgemeenten ingedeelde gemeenten loopt terug. Uit oogpunt van een vereenvoudiging van bestuur – vaak samengaan met een kleiner wordende gemeente – is in de laatste 5 à 10 jaren een aantal gemeenten overgegaan op een niet in wijkgemeenten ingedeelde gemeente (veelal een kerkenraad met werkgroepen). In gemeenten die vanwege de krimp wijkgemeenten moeten opheffen en kerkgebouwen afstoten verlopen de processen soms moeizaam of conflictueus, vanwege onhelderheid over bevoegdheden of gebrek aan moed om deze door te zetten en/of te respecteren.

Geconstateerd wordt dat het huidige kerkordelijke kader op zichzelf voldoende ruimte biedt om te komen tot een gewenste bandbreedte in de verhouding tussen algemene kerkenraad en wijkkerkenraden. Ook de in Kerk 2025 bepleite radicale invulling van beide modellen is mogelijk. In de plaatselijke regeling kan deze verhouding worden neergelegd; dit biedt ruimte voor de veelkleurigheid die zich in de praktijk voordoet.

Om meer ruimte te scheppen voor een eigen afweging, kan worden overwogen de bepaling van ord. 2-16-1 (een gemeente met meer dan 2 predikanten wordt in de regel ingedeeld in wijkgemeenten) te laten vervallen.

Winst kan worden behaald door aanvulling van de modellen voor plaatselijke regelingen voor gemeenten met wijkgemeenten, met opties voor aanscherping van elk van beide modellen en bijbehorende voorbeeldbepalingen t.a.v. financieel beheer en met suggesties voor een zo efficiënt mogelijk omvang van de AK en het voorkomen van hoge vergaderdruk. Ook zouden aandachtspunten kunnen worden opgenomen voor de beleidsontwikkeling en procesbeschrijving voor de algemene kerkenraad en wijkkerkenraden in krimpsituaties

Zijdelings wordt opgemerkt dat in een in wijkgemeenten ingedeelde gemeente de (centrale) gemeente rechtspersoonlijkheid bezit. Dit heeft tot gevolg dat een aantal aan de rechtspersoon verbonden (deels externe) verplichtingen zoals verantwoording over de financiën (jaarrekening, publicatie e.d.) het voldoen aan wettelijke voorschriften (ANBI, brandveiligheid, goed bestuur) door de (centrale) gemeente worden verzorgd. Daarmee worden de wijkgemeenten ontzorgd, doordat zij niet alle afzonderlijk hierin behoeven te voorzien.

5.4 Het beheer

In Kerk 2025 wordt gesteld dat beheer een geestelijke zaak is. Toch kan het beheer een onevenredig zware last worden die geen ruimte meer laat voor bezig zijn met de kern van kerkzijn. Tegelijkertijd staan we voor de uitdaging om met *afnemende bestuurskracht zorgvuldig en integer te werk te gaan* zodat het beheer van de gemeenten de toets der kritiek vanuit de kerk en de samenleving kan doorstaan. Het zal de kunst zijn gemeenten zoveel mogelijk ruimte te geven en tegelijkertijd als kerk de zorgvuldigheid te garanderen.

Hiervoor wordt in Kerk 2025 een aantal suggesties gedaan.

5.4.1 Plaatselijk beheer en bovenplaatselijke bemoeienis in uitzonderlijke gevallen

Voorop staat dat het beheer is de taak van de plaatselijke gemeente.

Alleen in uitzonderlijke gevallen kan deze verantwoordelijkheid in een bovenplaatselijk verband worden neergelegd. In de ordinanties moet een kaderbepaling komen voor een regeling voor bovenplaatselijke bemoeienis (van regionale classis en/of RCBB) in uiterste noodzakelijke gevallen en bij gegronde redenen. Zo zou het RCBB meer mogelijkheden moeten krijgen om bij onverantwoord beheer daadwerkelijk te kunnen ingrijpen. De huidige regeling van verscherpt toezicht is in de praktijk niet toereikend. Het RCBB zou in gevallen van onverantwoord beheer en voortgaande nalatigheid een waarschuwing kunnen afgeven dat zal worden ingegrepen, als er niets verandert. Indien hieraan binnen een redelijke termijn (4 of 6 maanden) geen gevolg wordt gegeven, zou het RCBB bevoegd moeten zijn om gedelegeerde beheerders te benoemen die met voorbijgaan aan de plaatselijke kerkrentmeesters bevoegd zijn orde op zaken te stellen in het beheer, in samenspraak met de kerkenraad

5.4.2 Onderscheid van diaconale en niet-diaconale aangelegenheden

Het algemene uitgangspunt blijft dat in het plaatselijk beheer onderscheid wordt gemaakt tussen het beheer over diaconale en niet-diaconale zaken. Dit komt tot uitdrukking in het in stand houden van een college van diakenen en dat van kerkrentmeesters die in samenwerking met de kerkenraad hun taken verrichten. Voor het (diaconale) beheer is specifieke deskundigheid nodig. Mede om die reden is hierboven aanbevolen om het minimum aantal kerkenraadsleden in de regel te bepalen op 7. Verder worden in de begroting en de verantwoording c.q. administratie deze geldstromen gescheiden gehouden en verantwoord. Ook bij een kleinere kerkenraad moet dit onderscheid kunnen worden gegarandeerd.

In ordinantie 11-2-2 t/m 4 is de – per gemeente te bepalen - mogelijkheid gegeven dat van een college van kerkrentmeesters ook kerkrentmeesters deel uitmaken die geen ouderling zijn. Een dergelijke mogelijkheid zou ook kunnen worden geopend voor het college van diakenen, zodat dit college ook leden kan hebben die geen ambtsdrager zijn. (Het ligt voor de hand voor dergelijke leden dan een nieuwe term te bedenken, omdat diaken een ambt is.) Om meer ruimte te scheppen zou bovendien het in ord. 11-2-2 genoemde voorschrift dat een college (van kerkrentmeesters) in meerderheid uit ambtsdragers moet bestaan, kunnen vervallen. In plaats daarvan zou kunnen worden bepaald dat in een college (bij een kerkenraad van 7 of meer leden) tenminste 2 ambtsdragers zitting moeten hebben.

5.4.3 Vereenvoudiging en maatwerk

Kerk 2025 werpt ook de vraag op of in kleine gemeenten of diaconieën met weinig bezit kan worden toegestaan dat daar geen aparte colleges van kerkrentmeesters en/of diakenen in stand hoeven te blijven. In de praktijk van veel kleine gemeenten worden diaconale en kerkrentmeesterlijke zaken veelal binnen de kerkenraad behandeld. Aan dit voorstel kleven vooral nadelen. Voor beheerszaken is specifieke deskundigheid nodig. Bovendien staat een college sterker ten opzichte van de kerkenraad bij verschillen van inzicht. Een betere oplossing dan het afschaffen van colleges is het om in zulke gevallen te bevorderen dat men gaat samenwerken met colleges van naburige gemeenten. Wil men toch zonder colleges werken, lijkt een minimale voorwaarde, dat geregeld wordt wie namens elk van beide afzonderlijke rechtspersonen tekeningsbevoegd is. Het RCBB zou de bevoegdheid moeten krijgen om in overleg met de betreffende gemeenten tot passende oplossingen te komen die voldoen aan algemeen geldende normen van 'good governance'.

5.4.4 Bovenplaatselijk toezicht

Kerk 2025 ziet een belangrijke taak voor het regionale college dat toeziet op het plaatselijk beheer (RCBB). Hierin komt tot uitdrukking dat we in de kerk zorg hebben voor elkaar. Ook worden vanuit de samenleving strikte eisen gesteld aan zorgvuldig en transparant beheer, zeker voor instellingen met een ANBI-status. In het toezicht wordt vooral gelet op besluiten van gemeenten met omvangrijke en/of langdurige financiële, juridische en arbeidsrechtelijke gevolgen. Gemeenten zenden hun financiële (diaconale) jaarstukken naar de toezichthouder. Gebreken in het beheer worden door de toezichthouder gesignaleerd. Zo nodig volgen waarschuwingen of grijpt men in (5.4.1.). Om de kwaliteit van het toezicht te waarborgen is er in principe 1 RCBB per regionale classis. Hiermee wordt ook de samenwerking tussen classis en RCBB bevorderd. Waar mogelijk werken RCBB's met elkaar samen of worden zij samengevoegd. Afgevaardigden van de moderamina van het RCBB vormen samen een generaal college voor de behandeling van beheerszaken met het oog op kwaliteitsbewaking en gelijke behandeling van gemeenten. Een en ander wordt verwoord in algemene kaders en uitgewerkt in generale regelingen, richtlijnen en modellen.

Kerk 2025 doet voor de uitvoering van het toezicht nog enkele praktische aanbevelingen:

- bevordering van standaardisatie van administratieve processen van gemeenten; hierbij kan worden gedacht aan – in dit geval verplichte - handzame modellen voor jaarrekeningen en publicatie daarvan in ANBI-verband, en in aanvulling daarvan met een model voor een financieel meerjarenperspectief en automatisering van de wijze van inzending van deze stukken.
- de uitwerking van een classificatiesysteem voor beoordeling van jaarstukken van gemeenten door de toezichthouder (RCBB) aan de hand van standaarden van het toezicht en bijbehorende acties vanuit RCBB (signaleren, waarschuwen, ondersteuning, verplichting tot samenwerking). (
- onderzoek naar de mogelijkheid van vorming van een gezamenlijke koepelorganisatie van de dienstenorganisatie, de VKB, de KKA/KKG en SBKG met het oog op dienstverlening aan plaatselijke gemeenten, onder leiding van de kerk

Deze onderwerpen zijn al in voorbereiding bij het landelijk RCBB-platform en/of zullen worden meegenomen in het beleidsplan 2017-2021 van de Dienstenorganisatie.

6 Kerkelijke rechtspraak

6.1 Vraagstelling vanuit Kerk 2025

In Kerk 2025 komt de kerkelijke rechtspraak aan de orde in het kader van 'Hoe we samen kerk zijn' (deel IIB hoofdstuk 1). Hier is de inzet dat de gemeenten zo met elkaar leven en samen kerk zijn, dat zij daarmee het wezenlijke van de kerk dienen. Volgens velen dreigen we echter juist hier vast te lopen en wekken we de indruk vooral een besturenkerk te zijn.

Het uitgangspunt is dat de kerk haar eigen rechtspraak kent. Zo krijgt het toezien van de kerk op het leven van gemeente en kerk gestalte. Daarin wordt principieel onderscheid gemaakt tussen de rechtsgang inzake *opzicht* over de belijdenis en wandel van de leden en de ambtsdragers en van hen die een dienst vervullen, en die voor de *behandeling van bezwaren* (tegen besluiten van kerkelijke lichamen) en *geschillen* (competentiekwesties tussen ambtsdragers en functionarissen of kerkelijke lichamen). Daarnaast kent de kerk nog twee *aparte rechtsgangen* voor losmaking van predikanten en voor conflicten tussen kerkenraad en plaatselijke colleges over bepaalde beheerszaken (voor een nadere toelichting en overzicht van de huidige regelingen, zie bijlage 1).

De huidige opzet vraagt om de inzet van veel mensen, regionaal en landelijk. Ook stelt zij hoge eisen aan de deskundigheid van de collegeleden en de kwaliteit van de behandeling en beslissingen. Gezien de te verwachten afname van de beschikbare bestuurskracht in de komende jaren, zowel kwantitatief als kwalitatief, komt de houdbaarheid van deze opzet volgens Kerk 2025 onder druk te staan.

De complexe inrichting van de kerkelijke rechtspraak binnen onze kerk is voor hen die daarop een beroep doen soms moeilijk te overzien. In zaken waar meerdere rechtsprekende colleges tegelijkertijd betrokken zijn, komt de vraag op of er een vorm van regie mogelijk is. Ook komt het voor dat partijen zich beklagen bij het moderamen van de generale synode wanneer generale colleges van elkaar afwijkende beslissingen nemen waartegen geen beroep meer kan worden ingesteld.

Kerk 2025 stelt daarom de vraag of de organisatie van de kerkelijke rechtspraak niet efficiënter en doelmatiger kan worden aangepakt, door bundeling van de verschillende colleges tot één college kerkelijke rechtspraak, zonder dat de kwaliteit van de kerkelijke rechtspraak geweld wordt aangedaan.

6.2 Gemeenschappelijke rechtscolleges voor alle zaken – regionaal en generaal

In de huidige regelingen geldt een principieel onderscheid gemaakt tussen opzicht en andere kerkelijke rechtspraak. Opzicht is gericht op opbouw, behoud, verzoening en bewaring van de orde in de gemeente. Andere kerkelijke rechtspraak beoogt primair het recht te onderhouden. Dit zou een bundeling van opzicht met de andere vormen van kerkelijke rechtspraak in de weg kunnen staan.

In de praktijk zien we echter dat ook de opzichtprocedures door de juridisering van de samenleving (en de kerk) - en in het bijzonder door de behandeling van klachten die te maken hebben met seksueel misbruik in pastorale relaties (SMPR) – in toenemende mate het karakter hebben gekregen van rechtspraak. Steeds vaker laten partijen zich bijstaan door een professionele advocaat. Daarbij ligt de kerk in zaken van SMPR onder het vergrootglas van de samenleving. Door deze juridisering wordt het principiële verschil tussen opzicht en andere kerkelijke rechtspraak relativerend. Gevoegd bij de groeiende zorg in de praktijk over het duurzaam kunnen garanderen van de noodzakelijke kennis en kunde binnen de verschillende colleges, verdient een bundeling van krachten uit praktisch oogpunt de voorkeur boven het strikt handhaven van een sterk formeel onderscheid tussen deze rechtsgangen.

Praktisch gezien is het ook goed voorstelbaar dat alle huidige vormen van kerkelijke rechtspraak – met inachtneming van de verschillende doelstellingen - binnen onze kerk worden gebundeld. Dit kan worden gerealiseerd in twee colleges: 1 regionaal college (voor de behandeling in eerste aanleg) en 1 generaal college (voor de behandeling in hoger beroep), elk met een apart secretariaat en contactadres. Hierdoor blijft de nu geldende onafhankelijkheid van de behandeling in hoger beroep gegarandeerd. Binnen deze twee colleges worden verschillende kamers ingericht die gespecialiseerd zijn in een bij kerkorde bepaalde rechtsgang. Deze kamers worden samengesteld en functioneren zoals de kerkorde voor de betreffende rechtsgang voorschrijft. Zaken in eerste aanleg kunnen verspreid in het land worden behandeld zodat de toegankelijkheid van de rechtspraak (vermijden van lange reistijden naar een college in een ander deel van het land) blijft gewaarborgd.

De voordelen van bundeling zijn de navolgende. Er kan efficiënter en doelmatiger gebruik worden gemaakt van de beschikbare deskundigheid in de kerk, vooral in de regio. Door de zaken meer over alle leden van een regionale kamer te verdelen wordt bereikt dat ieder lid in staat wordt gesteld de nodige ervaring op te doen en de functie voor hen interessant wordt. Ook de toerusting van de leden kan beter worden aangestuurd, ervaring gemakkelijker worden uitgewisseld, gezamenlijke expertise worden opgebouwd en stroomlijning van procedures en uitspraken worden bevorderd. Daarnaast kan door het werken met gespecialiseerde kamers de betrokkenheid vanuit bepaalde ambten (zoals van predikanten en ouderlingen bij opzicht) worden gegarandeerd.

Samenvattend kan worden gesteld dat bundeling van krachten principieel niet onoverkomelijk is en praktisch veel voordelen biedt boven de huidige bewerkelijke opzet. Voorgesteld wordt om de hier beschreven opzet verder uit te werken, in overleg met de rechtsprekende colleges, met in achtneming van het navolgende

6.3 Aandachtspunten

6.3.1 Vereist aantal leden per zittingskamer

Om de belasting van de beschikbare menskracht terug te brengen, zou kunnen worden gedacht aan het verminderen van het aantal leden waaruit een zittingskamer moet bestaan om een zaak te behandelen en af te doen. Sinds de evaluatie van de kerkorde (2013) is dit aantal voor alle colleges voor het opzicht en bezwaren en geschillen bepaald op 5 leden.¹⁴ Hiervoor is gekozen om een bepaalde verdeling van ambten mogelijk te maken en een beslissing van een college een breed draagvlak te geven, gelet op het gewicht van de (rechts)gevolgen daarvan. In de burgerlijke rechtspraak is het getal van 3 daarvoor gangbaar.

Dit getal van 3 zou mogelijk kunnen gaan gelden voor een regionale zittingskamer, waarbij het thans voorgeschreven juridisch adviseur lid als toegevoegd lid wordt opgevat. Hierbij moet worden bedacht dat voor de behandeling van SMPR-zaken is nu voorgeschreven dat een college voor het opzicht bovendien wordt uitgebreid met 2 toegevoegde deskundigen. Met vermindering van het aantal leden van 5 naar 3 spelen we in op de teruggang aan menskracht. Een nadeel is dat daardoor het draagvlak voor uitspraken in eerste aanleg kleiner en de kans op hoger beroep groter wordt.¹⁴

Voor een generale zittingskamer verdient het de voorkeur om het huidige getal van 5 leden plus 1 juridisch adviseur¹⁵ te houden, gezien het algemeen belang dat met een beroepszaak in hoogste instantie gemoeid is.

¹⁴ De vraag is gesteld of het voorgeschreven aantal extra deskundigen bij SMPR-zaken niet kan worden beperkt tot 1.

¹⁵ Een alternatief voor de nu voorgeschreven extra juridisch adviseur kan ook zijn dat een van de leden van een zittingskamer jurist moet zijn.

6.3.2 Regie

De vorming van één college voor kerkelijke rechtspraak maakt het mogelijk om bij zaken waarbij in eerste aanleg tegelijkertijd op meerdere rechtsgangen een beroep wordt gedaan een vorm van regie te voeren. Daarbij kan door een voorzitter en/of secretaris worden bepaald naar welke regionale zittingskamer een zaak wordt verwezen. Ook wordt onderlinge afstemming mogelijk waardoor genoemde zaken gecoördineerd en/of gefaseerd worden behandeld. Hierdoor kan de helderheid over de procedure en te verwachten tijdpad bij de betrokken partijen en gemeenten waaruit die partijen afkomstig zijn worden bevorderd.

Een en ander laat onverlet dat als regie-instrument tijdens de behandeling ook de bestaande mogelijkheden (in zaken van opzicht, bezwaren en geschillen en beheer) tot het treffen van een voorlopige voorziening en schorsing kunnen worden ingezet.

6.3.3 Ondersteuning

De kerkelijke rechtspraak wordt uitgevoerd door vrijwilligers. Dit vereist een adequate en kwalitatieve ondersteuning vanuit de dienstenorganisatie. Door de bundeling van de rechtspraak kan de ondersteuning van het werk van het regionale en het generale college (nieuwe stijl) worden gestandaardiseerd en doelmatig worden aangepakt.

6.3.4 Visitatie

In de verschillende procedures speelt meestal de visitatie een belangrijke rol in het voortraject. Zo is een procedure bij ambtsontheffing alleen mogelijk indien daaraan een advies van de visitatie ten grondslag ligt. Ook in zaken van opzicht is de visitatie meestal betrokken geweest en heeft zij geadviseerd. De visitatie heeft zich tot nu toe altijd verre gehouden van beslissingen van ambtelijke vergaderingen en procedures bij de kerkelijke rechter, anders dan toelichting geven op een door haar gegeven advies. Zij opereert in de bestuurlijke fase en vermijdt zoveel mogelijk betrokkenheid bij de juridische fase. In de plannen van Kerk 2025 is het voornemen om de visitatie dichter bij de ambtelijke vergadering (de classis en haar voorzitter) te brengen. Daarbij moet er voor worden gewaakt dat de besluiten van de ambtelijke vergaderingen genomen worden op basis van een onafhankelijk advies van visitatoren. Wel moet het mogelijk zijn dat de voorzitter van de regionale classis regie voert over hoe en door welke instantie een bepaalde zaak die bij de classis is binnengekomen, in behandeling wordt genomen, dit in overleg met de visitatie. Ook kunnen aan de visitatie algemene regels en normen worden meegegeven waaraan zij zich dient te houden met het oog op de kwaliteit van de advisering. In een individuele zaak moet visitatie echter vrij zijn in haar onderzoek en advisering. Hierdoor wordt de bestuurlijke verantwoordelijkheid van de beslissende ambtelijke vergadering verhelderd.

6.3.5 Samenwerking met andere kerken

Zo nu en dan komt aan de orde of de Protestantse Kerk als een van de grootste kerkgenootschappen van Nederland op het terrein van kerkelijke rechtspraak dienstverlening zou kunnen bieden aan andere protestantse kerkgenootschappen of geloofsgemeenschappen. Hiermee zou het oecumenische karakter van onze Kerk kunnen worden versterkt, zoals ook Kerk 2025 graag ziet. Een probleem hierbij is, dat het hele kerkordelijke voortraject bij die andere kerken of geloofsgemeenschappen ontbreekt of anders is ingericht. Naarmate we meer accent leggen op een rechtsprekende voorziening die een onafhankelijke rol vervult ten opzichte van de bevoegde ambtelijke vergaderingen die beslissingen nemen, zou de mogelijkheid kunnen toenemen om ook die andere kerkelijke gemeenschappen van dienst te zijn, indien zij dat wensen.

6.4 Bijlagen

6.4.1 Achtergronden en overzicht van de huidige regelgeving inzake kerkelijke rechtspraak

Kerkelijke rechtspraak binnen de hervormde kerkorde

Op pagina 1 wordt gesproken over het scherpe onderscheid tussen opzicht en andere kerkelijke rechtspraak binnen de hervormde kerkorde van 1951 aan de orde. Dit hield toen verband met de intentie van de Nederlandse Hervormde Kerk (NHK) om het belijdende karakter van de kerk en de geestelijke taak van de ambtelijke vergaderingen beter te laten uitkomen dan in het Algemeen Reglement van de NHK uit 1816 dat de kerk vooral het imago had bezorgd van een 'besturen-kerk'. Vandaar dat het opzicht in de HKO wordt uitgeoefend door of namens de ambtelijke vergaderingen. Volgens de HKO is dit opzicht '*gegrond in de barmhartigheid van Jezus Christus, het Hoofd der Kerk, en geschiedt tot eer van God, tot bewaring der gemeente en tot behoud van hen die dwalen.*' Het opzicht werd gezien als een geestelijke taak van de ambtelijke vergaderingen. Wanneer het echter op het handhaven van de kerkelijke tucht aankwam, was de beoordeling daarvan namens die ambtelijke vergaderingen opgedragen aan onafhankelijke colleges voor het opzicht. De behandeling van de leertucht was in het geheel een zaak van de ambtelijke vergaderingen. Daarnaast was in de HKO de rechtsgang van de behandeling van bezwaren en geschillen die werd beschouwd als de eigenlijke kerkelijke rechtspraak. Opzicht was dat in wezen niet.¹⁶ Kenmerkend is in dit verband dat in de colleges voor het opzicht alleen predikanten en ouderlingen konden worden benoemd, omdat het opzicht over de gemeente tot hun specifieke taken behoort, terwijl in de colleges voor bezwaren en geschillen ook diakenen en ter zaken kundige gemeenteleden actief konden zijn.

Deze benadering ligt ten grondslag aan de huidige kerkordelijke regelingen voor opzicht en kerkelijke rechtspraak.

Huidige regeling voor de verschillende rechtsgangen

In de huidige kerkorde van de Protestantse Kerk (PKO) wordt ook principieel onderscheid gemaakt tussen opzicht enerzijds en bezwaren en geschillen anderzijds. Daarvoor worden twee volstrekt van elkaar gescheiden colleges en rechtsgangen voorgeschreven. Zo wordt bij ordinarantie uitdrukkelijk uitgesloten dat men tegelijkertijd lid of adviseur is van beide colleges tegelijk of van een rechtsprekend college en een college voor de visitatie. Dit is terug te voeren op het principiële onderscheid dat in de Hervormde kerkorde (HKO) van 1951 tussen deze twee werelden werd gemaakt.

Deze lijn is vrijwel geheel overgenomen in de PKO (zie Art. XII en XIV PKO). Wel zijn in de generale regeling voor de kerkelijke rechtspraak de procedures voor opzicht en bezwaren en geschillen – samen met die voor ambtsontheffing van predikanten en bepaalde beheerszaken van de gemeente - onder de gemeenschappelijke noemer gebracht van kerkelijke rechtspraak. Alle organen moeten qua procedure aan een aantal dezelfde algemene bepalingen voldoen. Een daarvan is dat er ook andere wegen kunnen worden bewandeld om geschillen of bezwaren op te lossen, zoals arbitrage, bindend advies of mediation. De behandeling van een zaak kan dan worden aangehouden in afwachting van de resultaten daarvan. Daarnaast worden voor elke rechtsgang afzonderlijke regels op detailniveau gegeven als uitwerking van de bepalingen in de betreffende ordinanties.

Een van de formele verschillen tussen zaken van opzicht en die van bezwaren en geschillen betreft de rechtsingang. Bij opzichtzaken is er veelal sprake van een voortraject van zogenaamde 'pastorale samenspreking of vermaan' waarin de ambtelijke vergadering of de visitatie een rol speelt. Het regionale college voor het opzicht komt in actie als het feiten of omstandigheden ter kennis zijn gekomen (meestal in een beschuldiging of klacht) of als het vanuit een ambtelijke vergadering een verzoek ontvangt, door onderzoek te doen naar iemands belijdenis en wandel of de

¹⁶ Onder het Algemeen Reglement berustte de kerkelijke rechtspraak, die niet in het kader van opzicht plaatsvond, bij dezelfde kerkelijke lichamen die ook de tuchtzaken behandelden. In het 'Reglement voor kerkelijk opzicht en tucht' werden de verschillende procedures in tuchtzaken, geschillen en bestuurszaken achtereenvolgens beschreven en van elkaar nauwkeurig onderscheiden. Zie: Prof Dr. Th.L. Haitjema, Nederlands Hervormd Kerkrecht, 1951, pag. 316

vervulling van ambt of bediening.¹⁷ Bij de behandeling van bezwaren en geschillen en de specifieke rechtsgang voor bepaalde beheerszaken geldt de indiening van een bezwaar tegen een besluit van een kerkelijk lichaam als rechtsingang. Bij ambtsontheffing komt het betreffende generale college in actie als hem een verzoek bereikt van een breed moderamen van een classicale vergadering om een oordeel uit te spreken over de vraag of een predikant zijn of haar gemeente met stichting kan blijven dienen. Behalve in zaken betreffende ambtsontheffing, is er altijd sprake van een behandeling in eerste aanleg door het betreffende regionale college met de mogelijkheid van beroep bij het betreffende generale college. Tegen een beslissing van het generale college voor de ambtsontheffing (ook over bezwaren tegen de behandeling in het voortraject) kan beroep worden ingesteld bij het generale college voor de behandeling van bezwaren en geschillen.

Een en ander kan schematisch als volgt worden weergegeven:

Schema huidige regeling kerkelijke rechtspraak

instantie	omschrijving van onderwerp:	ord.	eerste instantie	hoger beroep	uitkomst
colleges opzicht	belijdenis en wandel	10	RCO	GCO	tuchtmaatregel
	verkundiging en catechese ¹⁸		CV ¹⁹	GS	
colleges bezwaren en geschillen	tegen besluiten van kerkelijke lichamen	12	RCBG	GCBG	(on)gegrondheid van bezwaar, besluitvorming moet over
	competentiekwesties kerkelijke lichamen				
RCBB	onderlinge bezwaren kerkenraad, college van diakenen, college van kerkrentmeesters	11	RCBB	GCBG	(on)gegrondheid van bezwaar, besluitvorming moet over
GCA	procedures tegen predikant:	3			
	spanningen in gemeente		GCA	GCBG	losmaking
	ongeschiktheid		GCA	GCBG	ontheffing uit het ambt

¹⁷ In de Toelichting wordt opgemerkt (pag. 251):

Hierbij moet wel opgemerkt worden dat de colleges voor het opzicht niet zelden geconfronteerd worden met klachten of beschuldigingen, die dusdanig van aard zijn dat er aanleiding is om het onderzoek en de verdere behandeling dadelijk aan te vatten, zonder dat er nog vooraf op een vruchtbare wijze pastorale samenspreking kan worden gehouden.

¹⁸ het opzicht over verkundiging en catechese loopt langs classis en synode en, indien nodig, het generale college voor het opzicht wanneer er tuchtmaatregelen nodig zijn tegen een predikant die zich niet kan neerleggen bij het eindoordeel van de generale synode terzake

¹⁹ classicale vergadering

6.4.2 Een stap verder: één procedure of route voor alle zaken

Hierboven kwam aan de orde dat de voorgeschreven procedures per rechtsgang verschillen. In de werk- en klankbordgroep is de vraag opgeworpen of het niet de voorkeur verdient om *voor alle voorkomende zaken één en dezelfde procedure of route* in te voeren.

Deze route zou kunnen bestaan uit de navolgende 3 fasen:

1. Een plaatselijke of regionale ambtelijke vergadering of ander kerkelijk lichaam neemt een beslissing, (meestal) voorafgegaan door een (niet rechterlijke) voorfase (pastorale samenspreking en/of vermaan, visitatie, mediation, arbitrage etc.).
2. Betrokken of belanghebbende partij(en) maakt/maken bezwaar bij het rechtsprekend college dat in eerste aanleg dit bezwaar behandelt en afdoet. (nu: regionaal college)
3. Tegen de beslissing in eerste aanleg is hoger beroep mogelijk bij de beroepskamer van het rechtsprekende college (nu: generaal college).

Aan deze gedachte kleven voor- en nadelen.

De **voordelen** van deze ene route zijn: de rechtsingang is in alle gevallen helder; het besluit waartegen men bezwaar maakt is er altijd één van een ambtelijke vergadering of kerkelijk lichaam en niet van een onafhankelijk rechtsprekend college zoals nu bij ambtsontheffing en opzicht met alle juridiserende effecten van dien. Verder spoort deze benadering met een gedachte uit Kerk 2025 om de doorzettingsmacht neer te leggen bij het moderamen van de regionale classisale vergadering en zijn voorzitter. In het openbaar bestuur functioneert een vergelijkbaar systeem naar tevredenheid. Hierbij is ook een meer principiële overweging van belang, dat bij een krimpde kerk en lichtvoetiger structuren, er aanleiding is om ook bij zaken van ambtsontheffing en opzicht terug te gaan naar de “basics” en ook hierin de uitoefening van kerkordelijke bevoegdheden bij de ambtelijke vergadering te laten. Dat de beslissingen van ambtelijke vergaderingen op correcte wijze behoren te worden voorbereid en gemotiveerd en dat daarop een toetsing kan plaatsvinden door onafhankelijke colleges, is een vanzelfsprekend rechtmatigheidsvereiste.

Als **nadelen** hiervan worden gezien: het feit dat ook besluiten op terreinen waarvoor veel deskundigheid vereist is en/of over personen met wie men in het dagelijks kerkenwerk te maken heeft (bv. collega's) door een ambtelijke vergadering genomen moeten worden die niet ter zake kundig zijn of voldoende afstand hebben ten opzichte van de partijen. Gelet op de afnemende bestuurskracht op alle niveaus is dit een aandachtspunt. Bovendien kan deze route een extra belasting zijn voor de in Kerk 2025 beoogde voorzitter van de regionale classis indien aan hem of haar vooral het takenpakket van geestelijk leiderschap in de classis wordt opgedragen. Voor opzichtzaken betekent dit een aanmerkelijke verzwarening ten opzichte van de huidige procedure omdat er hiermee met de bemoeienis van de ambtelijke vergadering een extra laag bij komt. (Dit bezwaar gaat ook op, indien de route ook geldt voor de behandeling van beheerszaken.) Ook wordt hiermee voorbij gegaan aan het principe dat het bij opzicht gaat om klachtrecht, waarin men onbelemmerd toegang moet hebben tot de kerkelijke rechter. Verder groeit de kans op juridisering in deze niet-rechterlijke fase, bv. omdat partijen zich ook dan al laten bijstaan door een advocaat. Anderzijds kan bij zaken over ambtsontheffing en opzicht niet worden geweigerd dat men zich door iemand laat bijstaan.

Een dergelijke verandering zou een **majeure ingreep** betekenen in de principiële uitgangspunten van de kerkorde inzake de verhouding tussen opzicht en de rechtspraak over bezwaren en geschillen en de opgebouwde rechtspraktijk in de Protestantse Kerk op basis van die uitgangspunten. Voorgesteld wordt dan ook om in het kader van Kerk 2025 nu eerst te streven naar een bundeling van de rechtspraak die hierboven is voorgesteld en op korte termijn haalbaar wordt geacht. In een later stadium zou door de synode kunnen worden gezien wat met deze verdergaande vraagstelling kan of moet worden gedaan.